

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

İSLAM HUKUKUNDA SUÇ VE CEZA KAVRAMLARI*

THE CONCEPTS OF CRIME AND PUNISHMENT IN ISLAMIC LAW

Muhammed Halil Ayaklı*

Öz

İslam ceza hukukunda suç kavramı, cerime; ceza kavramı ise ukube kavramıyla ifade edilmiş ve bu kapsamda incelenmiştir. Günümüzde bu kavramlar ve bu kavramlara ilişkin genel ilke ve esaslar, İslam hukukunda da mevcut olmakla birlikte bunlardan birçoğuna İslam ceza hukuku öncülük etmiştir. İslam hukukunda suçlar temelde had, kısas ve tazir suçları olarak ayrılmıştır. Türklerde de bu ayırım kabul edilmiş ve asırlar boyunca tavsiziz uygulanmıştır. Kanunilik ilkesi benimsenmiş, maddi unsurun zorunluluğu ifade edilmiş ve kasten ve taksirle gerçekleştirilen fiillerin ayrımı yapılarak yalnızca neticeye değil, suçun manevi unsuruna da önem verilmiştir. Bunun yanında cezada şahsilik ilkesi benimsenmiş, cezalandırmada kanun önünde eşitlik kabul edilmiş ve suçlunun ıslah edilmesi, muhtemel suçluların önlenmesine özen gösterilmiştir. Bu çalışmada, anılan ilke ve esaslar ayet ve hadisler ekseninde açıklanmış, hukuk uygulamasından örnekler verilmiş ve yer yer günümüz ceza hukuku ile mukayeseler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suç, cerime, ceza, ukube, İslam ceza hukuku.

* Bu makale "Modern Ceza Hukuku ve Geleneksel İslam Ceza Hukuku Bağlamında Taksirle Öldürme Suçunun Değerlendirilmesi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı.

0000-0003-0074-589X mha.ayakli@gmail.com

Bu eser Creative Commons Atıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

ABSTRACT

In Islamic criminal law, the current concept of crime is expressed as *cerime* and the concept of punishment is expressed as *ukube* and examined in this context. Nowadays, these concepts and the general doctrines and principles related to these concepts are also present in Islamic law, moreover many of them were pioneered by Islamic criminal law. Crimes are basically divided into *had*, *kisas* and *tazir* crimes. This distinction is also accepted in Turkish society, furthermore it has been applied uncompromisingly for centuries. The principle of legality was adopted, the necessity of the material element was expressed, and attention was paid not only to the result, but also to the spiritual element of the crime, by distinguishing the acts committed deliberately and with due diligence. In addition to that, the principle of individuality in punishment was adopted, equality before the law was adopted in punishment, and care was taken to correct the offender and prevent possible criminals. In this study, the mentioned doctrines and principles are explained in the axis of verses and hadiths, examples of legal practice are given and comparisons are made to modern criminal law in places.

Keywords: Crime, *cerime*, punishment, *ukube*, Islamic criminal law.

GİRİŞ

İslam hukukunda insanın bütün fiilleri hukuki bir nitelik arz etmektedir. Atacağı her adım, yapacağı her işlem; önceden farz, haram yahut mubah gibi dini ve hukuki bir nitelikte öngörülmüştür. Dolayısıyla insanoğlu yaptığı iş ve işlemlerin hukuki niteliğine göre ya dünyada yahut ahiret yurdunda ceza ya da mükafata muhatap olacaktır.¹ Ceza hukuku ise insanoğlunun, Şari' yahut yetkili yasama organı tarafından yapılması yasaklanan fiilleri işlemesi; yapılması emredilen fiilleri ise yerine getirmemesi karşılığında dünyada yargılama organları aracılığıyla muhatap olacağı cezayla, müeyyideyle ilgilenmektedir.

Ceza hukuku klasik İslam hukuku kaynaklarında bağımsız bir başlık olarak “ukubat” başlığı altında incelenmiş ve dolayısıyla diğer hukuk alanlarından ayrımı yapılmıştır. Özellikle Osmanlının son dönemlerinde müstakil ceza hukuku eserlerinin de kaleme alındığı görülmektedir.² İslam hukukçularının, hukuk ilmini kazuistik bir metotla incelemeleri sebebiyle, derli toplu, genel bir suç ve ceza nazariyesi oluşmamış olsa da, bunu oluşturmaya yetecek zengin bir malzeme mirasının varlığı reddedilemeyecektir. Nitekim bazı çağdaş İslam hukukçularının bu mirası modern hukuk metodolojisine uygun bir şekilde kullandıkları ve genel bir suç ve ceza nazariyesi ortaya koydukları görülmektedir.³

İnsanoğlunun işlediği her zararlı fiili suç olarak nitelendirmek ve cezalandırma konusu yapabilmek mümkün değildir. Bir fiilin suç olarak nitelendirilebilmesi ve cezalandırmaya konu edilebilmesi belli birtakım özelliklerinin bulunmasına bağlıdır. Bu türden özellikleri bünyesinde barındırmayan zararlı fiiller haksız fiil gibi başka bir hukuki kurum kapsamında ele alınabilirse de ceza hukuku bakımından suç olarak değerlendirilemeyecektir. Yine benzer şekilde suçun karşılığında öngörülen cezanın da birtakım özellikleri ihtiva etmesi ve bazı amaçlara özgülümlenmiş olması gerekmektedir.

Çalışmamız esasen çok geniş kapsamlı bir konuyu ele almakla birlikte, çalışmamız kapsamında, genel itibarıyla, bir ceza hukuku terimi olarak suç ve ceza kavramlarına İslam hukukunun bakışı ve bu kavramlara ilişkin genel ilke ve esasların İslam ceza hukukundaki mevcudiyeti, modern hukuk mantığıyla ve yer yer mukayeselere başvuruyla irdelenmiştir.

¹ Şamil Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2018, s.28.

² Bkz. Ömer Hilmi, *Miyâr-ı Adâlet*, İstanbul: 1301; Mehmed Aziz, *Mufâssal Nazariyyât-ı Ceza*, Kostantiniyye: Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1316.

³ Bkz. Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi, 2 Cilt, İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, 1994; Abdulkadir Udeh, *Mukayeseli İslam Ceza(Suç) Hukuku*, çev. Ali Şafak., 2 Cilt, İstanbul: Kayıhan Yayıncılık, 2012; Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku -I- Genel Hükümler*, Ankara: Adalet Yayınevi, 3. Basım, 2018.

I. SUÇ KAVRAMI

A. TANIMI

Suç, köken itibariyle Türkçe bir kelime olup lügatte; “*törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış*”⁴ olarak tanımlanmıştır. Hukuk terminolojisinde ise suç, bir kanun hükmünün ceza tehdidi ile yasakladığı şeyleri yapmak, emrettiği şeyleri ise yapmamak olarak tanımlanabilir.⁵

Ceza hukukunu oluşturan temel kavramlardan biri olmasına rağmen suça ilişkin tanımlamalara Türkiye, Irak ve Mısır gibi birçok ülkenin ceza kanunlarında yer verilmediği⁶ ve ilgili kanunlarda suç çeşitlerinin sayılmasıyla yetinildiği görülmektedir.⁷ Suça ilişkin tanımlamalara Kur’an’da da rastlanmamaktadır. Bununla birlikte suç anlamında “*cürüm, cinayet, cünah, seyyie, ism, hatie, lemme, bağı, zenb, masiyet, fahşa, kebire, hub, haram ve münker*” gibi birtakım kavramlar kullanılmıştır.⁸ Ancak ifade etmek gerekir ki, adı geçen kavramlar günümüz ceza hukukundaki teknik anlamda suç kavramına karşılık olarak değil, daha ziyade dinin özüne uymayan ve ahlaken de tasvip edilmeyen her türlü olumsuz fiili kapsayacak şekilde geniş bir nitelik arz etmektedir.⁹

Klasik İslam hukuku kaynaklarında suç, biri geniş, diğeri dar anlamda olmak üzere iki farklı biçimde tanımlanmıştır. Geniş anlamıyla suç, yaptırımı ister uhrevi ister dünyevi olsun ilahi irade tarafından emredilen ve yasaklanan kuralların ihlalidir. Bu tanım kapsamında suç ile günah kavramı özdeşleşmektedir. Dar anlamıyla suç ise, dini ve ahlaki değil yalnızca mahkeme kararıyla tespit edilip devlet eliyle uygulanan cezai bir yaptırımla desteklenen hukuk kurallarının ihlali sonucunu doğuran fiiller anlamındadır.¹⁰ Suçun, konumuz bakımından bizi ilgilendiren anlamı da budur.

Klasik İslam hukuku kaynakları incelendiğinde anlam itibariyle günümüzdeki suç kavramına karşılık gelmek üzere cerime ve cinayet¹¹ terimlerinin kullanıldığı görülecektir. Köken itibariyle Arapça olan cinayet kelimesinin anlam olarak cerime gibi her türlü olumsuz davranışı

⁴ Türkçe Sözlük, haz. Şükrü Halûk Akalın, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.1815.

⁵ Mehmed Aziz, *Mufasssal Nazariyyât-ı Ceza*, s.17; Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku -I- Genel Hükümler*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s.27.

⁶ Her ne kadar birçok kanunda suçun tanımlanmadığı görülmekteyse de 1996 yılında kabul edilen Rus Ceza Kanununda suçun tanımına rastlanmaktadır. İlhan Üzülmüş ve Mahmut Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.41.

⁷ Abdülkerim Zeydân, *İslam Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012, s.542; Aslında suçun tarifine ilişkin birtakım bilgilerin kanunda yazılı olması şart değildir. Önemli olan suçların özel tanımlarının kanunda açık, seçik bir biçimde belirtilmiş olmasıdır. Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019, s.113.

⁸ Hüseyin Esen, *İslâm’da Suç ve Ceza-İslam Hukukunda Uhrevi Sorumluluk*, İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006, s.19; Şamil Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller* (Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), s.29; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku -I- Genel Hükümler*, s.28.

⁹ Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.29; Ayrıca bkz. Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/24.

¹⁰ Talip Türcan (ed.), *İslam Hukuku El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2018, s.506.

¹¹ Bir fiil ister hapis cezasıyla ister para cezasıyla veya daha ağır bir ceza ile cezalandırılınsın ceza türüne bakılmaksızın o fiil cinayet sayılır. Buna göre bugünkü kanunlarda yer alan kabahat fiilleri de İslam hukukuna göre cinayettir. Nitekim cinayet dinen yasaklanmış fiilin ismidir. Udeh, *Mukayeseli İslam Ceza(Suç) Hukuku*, I/99; Abdullah b. Mahmud Mevsilî, *el-İhtiyar li-Ta’lîl’l-Muhtar*, çev. Ahmet Oğuz - Mustafa Bülent Dadaş - Tahir Tural, İstanbul: Nuh Yayıncılık, 2017, V/201.

ifade etmesine karşılık, İslam hukukçuları tarafından cerime gibi tüm suçları kapsayıcı bir terim olarak kullanılmamış, genel kabule göre, cerimeden daha dar bir anlamda adam öldürme,¹² yaralama¹³ ve çocuk düşürme gibi insan hayatına ve vücut bütünlüğüne yönelik saldırıları ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁴ Dolayısıyla günümüz ceza hukuku terimi olarak suç kavramına karşılık cerime kavramını kullanmanın daha uygun olduğu söylenebilecektir.¹⁵

Bir ceza hukuku terimi olarak suçun en bariz özelliği Şari'in insanlar için öngörmüş olduğu genelde hukuki düzeni, özelde ise hukuki bir değeri ihlal eden insan davranışı olmasıdır.¹⁶ Diğer bir deyişle, en temel anlamıyla suç; kanunun cezalandırdığı fiil demektir.¹⁷ Suç, cezaya layık bir haksızlıktır. Toplumda egemen olan birtakım hukuki değerlere tecavüz niteliğindeki fiillerdir. Dolayısıyla herhangi bir hukuki değerle ilişki içerisinde olmayan bir suç düşünülemez.¹⁸ Nitekim diğer tüm semavi dinlerde olduğu gibi, İslam dini, temel olarak din, nefis, akıl, nesil ve mal olmak üzere beş temel değeri korumayı amaçlamaktadır.¹⁹ İnsanın yaşadığı dünya düzeni bu beş temel değer üzerine kurulu olmakla birlikte bireylerin yaşamı ancak bu değerlerin varlığı ile anlam kazanabilmektedir.²⁰ Dolayısıyla bu değerleri ihlal eden fiillerin suç sayılması ve cezalandırmaya konu olması gerekmektedir.

Klasik İslam Hukukçularından olan Ebu'l-Hasan Habib el-Maverdi ve çağdaşı Ebu Ya'la el-Ferra suçu, "Allah Te'ala'nın had ve tazir cezalarıyla işlenmesini yasakladığı hukuka aykırı fiiller"²¹ şeklinde tanımlamışlardır. Görüldüğü üzere, günümüzde de kabul edildiği anlamıyla, suçun tanımında dünyevi cezaları esas almışlar, suç kavramını sınırlamışlar ve uhrevi karşılığı olan birtakım olumsuz fiilleri ceza hukukunun ilgi alanı dışında bırakmışlardır.²²

¹² Klasik fıkıh kaynaklarında adam öldürme terimine karşılık olarak "cinayet fi'n-nefs" kavramı kullanılmaktadır. Bkz. Miyâr-ı Adâlet, ms.2; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 8 Cilt, İstanbul: Ravza Yayınları, 2. Basım, 2018, III/10.

¹³ Klasik fıkıh kaynaklarında yaralama fiiline karşılık olarak "cinayet fima dune'n-nefs" kavramı kullanılmaktadır. Bkz. Miyâr-ı Adâlet, ms.3; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/11.

¹⁴ Türcan, *İslam Hukuku*, s.506; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku -I- Genel Hükümler*, s.29; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s. 20; İbn Âbidin, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, çev. Ahmed Davudoğlu, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1982, XVI/237; Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2020, VIII-11; Şemsü'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsi, *Mebûsât*, ed. Mustafa Cevat Akşit, İstanbul: Gümüüşev, 2018, XXVII/109; Miyâr-ı Adâlet, ms.18; Birtakım İslam hukukçuları ise kısas ve had suçlarının tümüne cinayet demektir. Ali Şafak, *Mezheblerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1977, s.64.

¹⁵ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/25; Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.30.

¹⁶ Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.27.

¹⁷ *Türk Hukuk Lûgatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956, s.303.

¹⁸ Üzülmüş, Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.42.

¹⁹ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/35-37; Bu beş temel değere "Zarurat-ı Diniyye" veya "Zarurat-ı Hamse" adı verilmektedir.

²⁰ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/33.

²¹ Bkz. Ebu'l-Hasan Habib el-Mâverdi, *e'l-Ahkâmü's-Sultaniyye* çev. Ali Şafak, Ankara: Bedir Yayınevi, 2020, s.412.

²² Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.29; Her ne kadar tanımında kısas suçlarından söz edilmese de had suçunun, kısas suçlarını da içine alacak şekilde geniş kapsamda kullanıldığı görülmektedir. M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 17. Basım, 2020, s.154.

Ceza hukukçusu Özgenç suçu; “toplumsal düzenin devamı açısından korunması gereken hukuki değerlerin açık ve bilinçli bir ihlali veya en azından bu değerleri korumaya matuf kurallara özensizlik niteliği taşıyan insan davranışları”²³ şeklinde tanımlamaktadır.

Avcı ise suçu, “karşılığında had veya kısas yaptırımları konularak ya da yaptırımın türü ve miktarı yetkili yasama organının takdirine bırakılarak yasaklanan icrai ve ihmali davranışlar”²⁴ olarak tanımlar.

Hukuk sistemlerinin hepsi suçun cezayı gerektiren ve kınanmayla sonuçlanan bir eylem olduğu noktasında hemfikirlerdir.²⁵ Diğer bir deyişle, gerek modern ceza hukuku gerekse de İslam ceza hukuku bireyin ve toplumun menfaatine zarar verecek icrai ve ihmali davranışların suç sayılması esasında kural olarak birliktelik göstermektedir.²⁶ Özellikle, seküler kanun hükümlerinin 18. asırdan sonra İslam hukuku prensipleriyle daha çok paralellik göstermeye başladığı ve İslam hukukunun yüzyıllardır uyguladığı birtakım ilke ve kuralları benimsediği görülmektedir.²⁷ Dolayısıyla suçun tarifi, tanımı konusunda da İslam hukuku ile modern hukukun örtüştüğü rahatlıkla söylenebilir.²⁸ Farklılık ise, uygulama alanı ve ilkelerle güdülen amaçlar noktasında doğmaktadır.²⁹ Nitekim seküler hukuk sistemleri suçun tespitinde akıl ve tecrübeyi asıl kaynak olarak görürken; İslam hukukunda suçun tespiti vahiy ve sarih akıl ile yapılmaktadır. Ve akıl ile tespit edilen suçun, vahye ve birtakım genel ilke ve esaslara aykırı olması durumu ise söz konusu değildir.³⁰

B. UNSURLARI

1. Genel Olarak

Bir suçtan söz edebilmek için öncelikle her suçta mutlaka bulunması gereken birtakım unsurların varlığını irdelemek gerekmektedir.³¹ Zira hukuki anlamda suçun ne olduğunu açıklayabilmek herhangi bir fiili suç olarak nitelemeyi sağlayan unsurların neler olduğunun tespitine bağlıdır.³² Dolayısıyla suç, her ne kadar bir bütünlük arz etse ve bölümlere ayrılamasa da bir incelemeye tabi tutulması mümkün ve zorunludur. İşte bu incelemenin gerekli kılmış olduğu bir ayırım ve sıralamada elde edilen parçalara suçun genel unsurları denilmektedir. Suç ise bu parçaların bir araya gelmesiyle oluşan hukuki fiildir.³³

Suçun genel unsurları nazariyesi bir fiili diğer hukuka aykırı fiillerden farklı kılan ve suç haline getiren unsurların neler olduğunu açıklamak amacını gütmektedir.³⁴ Suçun genel

²³ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.174.

²⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku -I- Genel Hükümler*, s.28.

²⁵ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/23.

²⁶ Suçun yapısına ilişkin ileri sürülen teoriler için bkz. Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.159-174.

²⁷ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/186.

²⁸ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/98; Zeydân, *İslam Hukukuna Giriş*, s.542; H. Murat Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2013, s.21.

²⁹ Zeydân, *İslam Hukukuna Giriş*, s.543.

³⁰ Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.21.

³¹ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.114; Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, s.29.

³² Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s. 31.

³³ Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, 4 Cilt. İstanbul: Der Yayınları, 2016, II/8; Ayrıca her suçta özgü bazı unsurlar aranabilmektedir. Bunlara ise suçun özel unsurları denilmektedir.

³⁴ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, II/3.

unsurlarının kümülatif olarak bir arada bulunması halinde bir suçun varlığından söz edilebilecektir.³⁵ Unsurları oluşmamış, suça ilişkin hazırlık hareketi anlamına gelen bir takım hukuka uygun fiillerin işlenmesi halinde yine suçtan söz edilemeyecektir.³⁶ Diğer bir deyişle, kanundaki tipe uygun, hukuka aykırı ve kasıt veya taksirle işlenmiş bir fiilin olmadığı durumda suç da yoktur.³⁷ Bu tanımdan suçun yapısal olarak kurucu unsurlarının çıkarılması mümkündür. Bunlar: kanuni unsur, maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık unsurudur. Ancak bu unsurların dışında kalmakla birlikte failin cezaya tabi tutulması için bir kısım suçlarda ayrıca varlığı gerekli ek unsurlar yahut koşullar aranabilmektedir.³⁸

İslam ceza hukukunda genel bir suç teorisi olmadığı ve hatta çağdaş ceza hukukunun esaslarından hiçbirinin bulunmadığı iddia edilmiştir.³⁹ İslam ceza hukukuna ilişkin klasik kaynaklarda suçun unsurları ile ilgili derli toplu bir işleyişin olmaması akıllara İslam hukukunun bu unsurlara yabancı olduğunu getiriyor olsa da kaynaklar irdelendiğinde yabancı olmak bir yana bazı unsurlarda İslam hukukunun seküler hukuk sistemlerine öncülük ettiği dahi görülebilecektir.⁴⁰ İslam hukukçularının hukuk ilmini kazuistik bir yöntemle incelemesi sebebiyle suça dair birtakım genel unsurları tespit edip ayrı bir bölüm altında incelemek yerine her bir suç bakımından o suçu incelerken suçun unsurlarını spesifik olarak ele almışlardır. Bu bir eksiklik olarak görülmemeli yalnızca metod farkı olarak konuya yaklaşılmalıdır. Zira metodlar aynı olmak zorunda olmadığı gibi bu durum bir hukuk düzeninin diğerinden daha üstün olduğunun bir göstergesi de değildir.

Elbette İslam ceza hukukunda da bütün suçları kapsayıcı nitelikte genel unsurlar ve bu unsurların tespitini yapabileceğimiz zengin bir malzeme vardır.⁴¹ Nitekim günümüzde bazı çağdaş İslam hukukçularının modern hukuk mantığına uygun olarak dağınık bir şekilde bulunan suçun genel unsurlarını “*erkanu'l-cerime*” başlığı altında topladığı görülmektedir.⁴²

Suçun genel unsurları nazariyesi noktasında öğretide bir görüş birliğinden söz etmek mümkün değildir. Müellifler tarafından suçun genel unsurlarının iki, üç, dört ve hatta sekiz unsura kadar çeşitlendirildiği görülmektedir.⁴³ Aynı şekilde çağdaş İslam hukukçuları arasında

³⁵ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/157.

³⁶ İçki aletini hazırlayan bir kimse içmeden yakalanmış ve Ebu Hanife ona had cezası uygulamamıştır. Bazı kimseler ise Ebu Hanife'ye “belli ki o içki aletini hazırlamış, bu durumda had cezası vermen gerekirdi” demiş, Ebu Hanife ise onlara “eğer dediğinizi yapacak olsam, içki aletiyle yakalanan kimseyi ilk önce recmetmem gerekecekti. Zira zina aleti her daim üzerindedir.” diye yanıt vererek hazırlık hareketlerinin bizatihi kendisinin bir suça vücut vermediği taktirde kişinin işlemeyi düşündüğü suçtan cezalandırılmayacağını vurgulamıştır. Bkz. Serahsî, *Mebûr*, XXIV/55; M. Cevat Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 3. Basım, 2019, s.68.

³⁷ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.127

³⁸ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, II/11.

³⁹ Bkz. Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, I/158.

⁴⁰ Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.37.

⁴¹ Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, Konya: Atlas Akademi, 8. Basım, 2019, s.191; Türcan, *İslam Hukuku*, s.506

⁴² Akşit, *İslam Ceza Hukuku*, s.66; Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.31; Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.22; Halil Cin ve Gül Akylmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, Konya: Sayram Yayınları, 13. Basım, 2021, s.228; Türcan, *İslam Hukuku*, s.510.

⁴³ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, II/3-4; Suçun genel unsurlarının neler olması gerektiği konusunda hukukçuların görüşlerine dair geniş bilgi için bkz. Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, II/4-7.

da ikili, üçlü ve hatta suçu yalnız fiilden ibaret sayıp kanuni ve manevi unsurların ise şart sayılması gerektiğini ileri sürenler olmuştur.⁴⁴ Çalışmamızda, mukayesenin daha kolay yapılacağı düşüncesiyle, suçun kanuni unsur, maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık olarak dört unsurdan oluştuğu görüşünü benimsemek suretiyle inceleme yapmayı tercih ediyoruz.

2. Kanuni Unsur

Herhangi bir fiilin hukuk dünyasınca suç sayılıp cezalandırılabilmesi için, fiilin ve bu fiile karşılık öngörülen cezanın kanunla tespit edilmiş olması gerekir.⁴⁵ Bu ilkeye suçta ve cezada kanunilik ilkesi denilmekte ve Latince “*nullum crimen-nulla poena sine lege*” şeklinde ifade edilmektedir. Hukuk devleti açısından çok önemli bir ilke olan kanunilik ilkesi keyfiliği ortadan kaldırıp bireyi devlete karşı korumak amacını taşımaktadır.⁴⁶ Nitekim söz konusu ilke önemine binaen AİHS'nin 7. maddesi, Anayasanın 38. maddesi ve TCK'nin 2. maddesi ile koruma altına alınmıştır.

İslam ceza hukukunda, en başından beri suç ve cezalarda kanunilik prensibi geçerli olmuştur. Had ve kısas suçları bakımından bu ilkeye sıkı sıkıya bağlı kalınmıştır. Tazir suçları bakımından ise bu ilke, daha geniş bir yoruma tabi tutulmuş olsa da tazir suçları konusunda da yetkili yasama organının suç tespiti ve tayininde bulunması sonrasında kişiler cezalandırılabilirler.⁴⁷ Daha açık bir anlatımla hakim, daha önce açıkça suç sayılmamış bir fiil dolayısıyla bir kimseyi cezalandıramayacaktır.⁴⁸ İlkenin tazir suçlarında uygulanması İslam hukukuna aykırı değildir. Nitekim Osmanlı Devleti çıkardığı kanunnameler ile tazir suçlarını ve bu suçlara karşılık öngörülen cezaları ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. Dolayısıyla büyük ölçüde tazir suçları bakımından da kanunilik ilkesine uyulduğunu söylemek mümkündür.⁴⁹

Kanunilik ilkesi Kur'an'ın “*Biz, elçi göndermedikçe azap edecek değiliz.*”⁵⁰, “*Rabbin şehirlerin anasında, onlara ayetlerimizi okuyan bir elçi göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir. Ve biz, halkı zalim olmadan ülkeleri helak edici değiliz.*”⁵¹ ayetlerinde⁵² ve peygamberimizin “*Kim İslam'da sebat eder, İslam'ın emirlerine güzelce uyarsa, İslam'dan önceki devirde yaptıklarından sorulmaz.*”, “*...İslam'ın kendinden öncekileri yıkıp yok ettiğini bilmiyor*

⁴⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.73.

⁴⁵ Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s. 31; Mehmed Aziz Bey bir fiilin suç sayılabilmesi için karşılığında bir ceza tespit edilmesi gerekliliğini; “*Usul-i Muhakemat-ı Cezaiyye Kanunu'nda her memurin esna-i memuriyetinde muttali olduğu cinayet veya cünhayı aid olduğu muhakeme müdde-i umumisine ihbar etmeğe mecbur olduğu sarahaten gösterilmiş ise de bu emre imtisal etmeyenler hakkında kanunen bir ceza tayin olunmadığından bu hal bir cürüm teşkil etmez. Çünkü kanun o fiili men' etmekle beraber o emre muhalif harekette bulunanlar hakkında bir ceza tayin etmemiştir.*” şeklinde ifade etmiştir. Mehmed Aziz, *Mufassal Nazariyyât-ı Ceza*, s.18.

⁴⁶ Üzülmöz, Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.55.

⁴⁷ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, 1/407.

⁴⁸ Riyad Maydani, “İslâm Ceza Hukukunun Genel Prensipleri Uqûbât: Penal Law”, çev. Şamil Dağcı, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 4/1 (1990), s.61.

⁴⁹ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.53; Osmanlı Devleti'nde ilk başlarda kadınlara verilen tazir cezası verme yetkisi despotik bir yetki değildir. Osmanlı kanunnamelerinde geçen “*şer'a ve kanuna muhalif siyaset etmeyeler, kadı hüccet vere*” şeklindeki ifadeler kanunilik ilkesinin uygulandığına ilişkin alametlerdir. Halil Cin ve Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017, s.291.

⁵⁰ el-İsrâ 17/15.

⁵¹ el-Kasas 28/59.

⁵² Bayram Demir, *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi*, İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2018, s.88.

musun?” şeklindeki hadislerinde açık bir şekilde görülmektedir.⁵³ İlâveten kanunilik ilkesini İslam hukukundaki “*mubah olmadığını gösteren bir delil bulunmadıkça eşya ve fiillerde asıl olan ibahadır.*” ve “*hakkında sarîh bir nass bulunmadan önce beşeri fiillerin hukuki bir değeri yoktur.*” şeklindeki usuli ilkelere dayandırmak da mümkündür.⁵⁴

Kuramsal olarak bir kısım bilim adamının daha önce ifade ettiği söylenebilirse de İslam hukukunda en başından beri bulunan kanunilik prensibi seküler hukuk sistemlerinde 18. asırdan önce bilinmemekteydi.⁵⁵ Avrupa’da bu prensip, ilk olarak metin halinde 1789 Fransız İhtilalinin etkisiyle hazırlanmış olan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin 8. maddesinde ifade edilmiştir.⁵⁶ Osmanlı Devleti’nde ise kanunilik ilkesinin metin bazlı ilk yansımaları II. Mahmut’un memurin ve ilmiye sınıfına mahsus olmak üzere hazırlattığı ceza kanunnamelerinde görülmektedir. Daha sonra müslim-gayrimüslim tüm Osmanlı halkını kapsayacak şekilde kanunilik ilkesinin kabulü ise 1839 Tanzimat Fermanı ile gerçekleşmiş ve ilke 1876 tarihli Anayasa ile açık bir şekilde kanunlaşmıştır.⁵⁷ Her ne kadar kanun metinlerine bu tarihlerde yansıdığı görülmekteyse de, kanunilik ilkesinin hukuk tarihimizde daha önceden bilinmediğini söylemek yersiz ve yanlış olacaktır. Hukuk sistemimizde bulunmakla birlikte kanunnamelerde bu ilke anılan tarihlere kadar açıkça dile getirilmemiştir.⁵⁸ Dolayısıyla İslam hukukunda kanunilik ilkesinin mevcut olmadığını iddia etmek bir yana kanunilik ilkesi bakımından hukuk düzenlerine öncülük ettiği bile söylenebilir. Zira Batı’da Fransız İhtilali sonrasında kodifikasyon çalışmalarının başlarında yetkili kimselerin Endülüs’ün müslüman hukukçularından önemli ölçüde yararlandığı ileri sürülmektedir.⁵⁹

Kanunilik ilkesinin bir sonucu olarak kişi hak ve özgürlükleri noktasında idarenin düzenleyici işlemleriyle bir suç tespiti, tanımlama yapılamayacak, ceza kanunlarının uygulanması bakımından kıyasa başvurulamayacak veya kıyasa başvurulacak şekilde geniş bir yorum yapılamayacaktır.⁶⁰

3. Maddi Unsur

Bir suçun mevcudiyeti her şeyden önce kanuni tanıma uygun bir fiilin varlığına bağlıdır.⁶¹ Dolayısıyla dış dünyada bir değişiklik meydana getiren icrai ya da ihmali bir fiil bulunmadıkça bir suçun varlığından söz edilemeyecektir.⁶²

⁵³ Akşit, *İslam Ceza Hukuku*, s.98.

⁵⁴ Dağcı, *İslam’da Müessir Fiiller*, s.38; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/144.

⁵⁵ Özgenci, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.119; Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/159; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/146.

⁵⁶ Bildirinin 8. maddesi şöyledir. “*Yasalar sadece kesin ve açık bir şekilde gerekliliği olan cezalar belirlemelidir ve hiç kimse suçun işlenmesinden önce ilan edilen ve gereği şekilde uygulanan yasalar dışındaki başka bir yasa nedeniyle cezalandırılmaz.*” Şafak, *Mezheblerarası Mukayeseli*, s.36.

⁵⁷ Cin, Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.229; Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.291.

⁵⁸ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 3 Cilt, İstanbul: İz Yayıncılık, 9. Basım, 2016, I/223.

⁵⁹ Dağcı, *İslam’da Müessir Fiiller*, s. 39.

⁶⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.51; İslam ceza hukukunda kıyasın varlığı yahut yokluğuna ilişkin ileri sürülen görüşler için bkz. Demir, *İslam’da Kanunilik*, s. 199-201.

⁶¹ Üzülmöz, Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.90.

⁶² Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, II/77.

İslam hukukundaki köklü ilkelerden bir tanesi de İslam'ın dışı, zahire göre hüküm vermesidir. Yargı organlarının insanların içinden geçirdiği düşünce, niyet ve isteklerini ortaya çıkarmak gibi bir uğraşı yoktur. Tam tersine dışı vurulan duruma ilişkin tespit ve tayinler yapmakta, kişinin iç dünyasında kalan şeyler ise Allah(c.c.)'a havale edilmektedir. İslam hukuku ve hukukçuları bu ilkeye tam olarak bağlıdır. Hatta dışarıdan müslüman görünüp ancak kalben kâfir olan münafıklara karşı bile bu ilkedен taviz verilmemiş kendilerine müslümanmış gibi davranılmaya devam edilmiş ve kalplerindeki gerçeğin ortaya çıkması için uğraşılmamıştır.⁶³

Bu itibarla, maddi unsuru bulunmayan yani dış âlemde bir davranışla tezahür etmeyen, bir eylem biçiminde ortaya çıkmayan; düşünce, niyet ve isteklerin ne kadar kötü olursa olsun ceza hukukunun ilgi alanı dışında kalacak ve suç teşkil etmeyecektir.⁶⁴ Peygamber efendimiz (s.a.) bu hususu “*Şüphesiz ki Allah (c.c.), dilleri ile söylemedikçe veya fiile dönüşmedikçe ümmetimi kalbinden geçirdikleri şeylerden dolayı hesaba çekmez.*”⁶⁵ şeklinde ifade etmiş ve maddi unsurun zorunluluğuna vurgu yapmıştır. Yine Hz. Ali hırsızlık yapmak amacıyla evi delerken yakalanan adama suç tamamlanmadığı için had cezası uygulamamıştır.⁶⁶

Önemle ifade etmek gerekir ki, modern ceza hukukunda ne kadar zararlı, kötü olursa olsun bir fiil şeklinde tezahür etmeyen düşünce, niyet ve isteklerin cezalandırılmayacağına ilişkin anlayış yenidir. En büyük suçların dine karşı işlenen suçlar kabul edildiği dönemlerde sırf birtakım düşünceleri beslemeleri veya açıklamaları sebebiyle insanlar cezalandırılmıştır. Herhangi bir dış davranışla ortaya çıkmayacağını ve bu sebeple ispat edilemeyeceğini ve delilsiz yargılama yapılamayacağı gerekçesiyle özellikle Batı’da Hristiyanlığın hâkim olmasını sağlamak amacıyla kurulan dini mahkemeler, suçlu saydıkları kişilere türlü işkenceler yaparak düşüncelerini itiraf etmeye zorlamışlardır.⁶⁷

Suç teşkil eden fiilin icrai hareketle işlenebileceği noktasında İslam hukukçuları arasında herhangi bir ayrılık olmamakla birlikte ihmali hareketle işlenebileceği hususu tartışmalıdır. Ancak cumhura göre suç teşkil eden fiil, ihmali hareketle de işlenebilecektir.⁶⁸ Nitekim Kur’an’da “*O gün insana yaptığı ve yapmadığı her şey hakkında bilgi verilecektir.*”⁶⁹ denilmekle bu husus vurgulanmıştır. Ayrıca hukuk uygulamasında da ihmali hareketle işlenen fiillerin de suç teşkil ettiği ve cezalandırıldığı görülmektedir. Örneğin, Hz. Ömer, istediği halde su vermedikleri kişinin susuzluktan ölmesi üzerine ölen kişinin diyetini o topluluğa ödetmiştir.⁷⁰

⁶³ Rasulullah insanların içlerinden geçenleri araştırmanın, ümmet içerisinde bir adet haline gelmesinden korktuğu için münafıklara zarar vermektен kaçınmış, onların nikâhlanmalarına, birbirlerine mirasçı olmalarına ses çıkarmamış ve savaş sonrası ganimet taksiminde buldukları zaman kendilerine ganimetlerden pay ayırmıştır. Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/329-330.

⁶⁴ Üzülmöz, Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.90.

⁶⁵ Müslim, İman, no:201.

⁶⁶ Ebû Yûsuf, *Harâc*, s.261.

⁶⁷ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, II/78.

⁶⁸ İhmali hareketle işlenen fiilin suç teşkil edip etmeyeceği noktasında geniş bilgi için bkz. Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.164-165.

⁶⁹ el-Kıyâmet 75/13.

⁷⁰ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/116; Hz. Ömer’in her ne kadar böyle hükmettiği rivayet edilse de İslam hukukçuları arasında ihmali harekete ilişkin tartışma bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/116-126.

Hareket ile netice arasındaki nedensellik bağı failin cezalandırılabilmesi için olmazsa olmazdır. İslam ceza hukukunda, bir kısım Hanefi hukukçular farklı görüşte olmakla birlikte, nedensellik bağının tespiti noktasında uygun sebep teorisine yakın bir anlayışın benimsendiği görülmektedir. Daha açık bir anlatımla, neticenin faile isnat edilebilmesinin mümkün olduğu benzer hallerde de, faili bu fiilinden suçlu tutmak noktasında genel bir kanaat olduğu durumlarda, zararlı neticeyi meydana getiren sebep ister doğrudan isterse de dolaylı olsun faili bu neticeden sorumlu tutmak mümkün olacaktır.⁷¹

4. Manevi Unsur

İşlenen fiil ile kişi arasındaki manevi bağı ifade eden unsura suçun manevi unsuru denilmektedir. Bu bağ tesis edilmeden gerçekleştirilmiş olan davranış, fiil niteliği taşımayacak ve dolayısıyla ortada bir suçun varlığından söz edilemeyecektir.⁷² Suçta manevi unsurun aranması ve bu unsurun bulunmadığı hallerde suçun oluşmayacağı kabulü, insanlık tarihinde büyük ve önemli bir aşamayı oluşturmaktadır.⁷³

Ceza hukukunda iradilik hakimdir. Dolayısıyla iradi nitelik taşımayan kaza ve tesadüf veya mücbir nedenlerle işlenen fiiller hukuku aykırı dahi olsa suç teşkil etmeyecektir. Öte yandan cezalandırma için tipe uygun ve hukuka aykırı bir fiilin varlığı yeterli olmamakta ilaveten söz konusu fiilin o kişiye yüklenebilmesi, o kişinin bu hareketi hakkında bir değer yargısının verilebilmesi de gerekmektedir. Bu vesileyle suçun manevi unsurunun kendi içerisinde failin kusurlu bir şekilde hareket yeteneğine sahip olması yani kusur yeteneği ve somut olayda kusurlu bir şekilde davranmış olması yani kusurluluk olarak iki bölüme ayrıldığı söylenebilir.⁷⁴

İslam ceza hukukunda kusursuz sorumluluk yoktur. Akıl ve irade yeteneklerine sahip olan insanların fiillerinde irade-fiil ilişkisinin esas alınmış olması bunun bir göstergesidir.⁷⁵ Nitekim “*Ameller niyetlere göredir.*”⁷⁶ hadisi ile zararlı fiili gerçekleştiren failin ancak kusuru varsa cezalandırılacağı ortaya konulmuştur. Hem Kur’an’da⁷⁷ hem de TCK’de cezai sorumluluğun gündeme gelebilmesi için kastın varlığı aranmaktadır.⁷⁸ Taksirli fiilden ise sorumluluk istisnai bir nitelik taşımakta yani ancak kanunla tanımlanmış olursa cezalandırılmaktadır. Taksirli suç olarak Kur’an ve sünnette yalnızca taksirle öldürme ve yaralama suçları tanımlanmıştır. Ancak yasama organına kamu yararını gözetmek suretiyle taksirli suçlar öngörebilme yetkisi de tanınarak taksirli fiillerin suç olarak kabul edilmesine imkan tanınmıştır.

Öte yandan İslam ceza hukukunda kişinin işlediği fiillerden dolayı cezai yaptırıma tabi tutulması onun sorumlu, mükellef olmasına bağlıdır. Diğer bir deyişle, temyiz kudretine ve hür iradeye sahip olmak cezai sorumluluk için ön şart niteliğindedir. Dolayısıyla, akıl ve irade fonksiyonlarından yoksun olan cansız eşya ve hayvanlar suç faili olamayacak ve çocukluk, akıl

⁷¹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.164.

⁷² Özgüç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.231.

⁷³ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, II/383.

⁷⁴ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, II/383.

⁷⁵ Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s. 41.

⁷⁶ Müslim, *İmare*, no:155

⁷⁷ el-Ahzâb 33/5.

⁷⁸ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.210.

hastalığı, ikrah gibi akıl ve iradeyi doğrudan etkileyen durumlar da suçluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak kabul edilecektir.⁷⁹

Suçta manevi unsurun aranmasına İslam hukukunun öncülük ettiği görülmektedir.⁸⁰ Nitekim yakın zamana kadar Avrupa’da cezalandırmak için fiil ile netice arasındaki maddi nedensellik bağının bulunmasının yeterli görülmesi, sahibini ısırın domuza, çatıdan düşen kiremite ve hatta ölü insanlara bile ceza verilmesi bu savımızı destekler niteliktedir.⁸¹

5. Hukuka Aykırılık Unsuru

Hukuka aykırılık, hukuka ve hakka karşı gelme, onlarla çatışma halinde olmayı ifade etmektedir.⁸² Ayrıca işlenen fiile hukuk düzenince müsamaha gösterilmediğinin ve fiilin mubah sayılmadığının bir ifade ediliş şeklidir.⁸³ Yaptırımı olan bütün fiiller, aynı zamanda hukuka aykırı fiillerdir.⁸⁴ Bir fiilin hukuka aykırı olması demek, yalnızca ceza hukukuna değil bütün bir hukuk sistemine ayrılık teşkil ettiği anlamına gelmektedir.⁸⁵ Zira bir fiilin hukukun bir disiplinine uygun diğer disiplinine aykırı olduğu düşünülemezdir.⁸⁶

Bazı İslam hukuku kaynaklarında hukuka aykırılığı ifade etmek üzere “*bi gayr-ı hakk*” şeklinde bir kullanıma rastlanmaktadır. Ayrıca İslam hukukçularının kullandığı “*teaddi*” teriminin de hukuka aykırılığı ifade eden kavramlardan bir tanesi olduğu söylenebilir. Bu kavram Kur’an’da⁸⁷ da hukuka aykırılığı ifade edecek nitelikte kullanılmıştır.⁸⁸

Hukuka aykırılık unsurunun suçun genel unsurlarından birisi olarak ayrı bir başlık altında ele alınmasının nispeten yeni olduğu söylenebilir. Bu konudaki teorik temelin atılması ancak 1870’li yıllarda mümkün olmuştur. Esasında suç kavramı bir çelişkiyi ifade etmektedir. Bu yüzden hukuka aykırılık unsuru suçun bünyesinde o derece var olan ve bu kavramla o kadar özdeşleşmiş bulunan bir unsurdur ki, kanun koyucunun ne genel ne de özel kısımda ayrıca belirtmesine gerek olmadan ileri sürülebileceğini savunanlar olmuştur.⁸⁹ Nitekim bazı İslam hukukçuları da hukuka aykırılığın suç ile bu kadar iç içe olduğu bilinciyle, hukuka aykırılık unsurunu müstakil bir unsur olarak değil suçun manevi unsuru kapsamında inceleme konusu yapmışlardır.⁹⁰

Şer’i bir hüküm tarafından suç olarak öngörülmüş olması karşısında birtakım şartları bünyesinde barındırması sebebiyle suç teşkil etmeyen fiillerin varlığı İslam hukukunun hukuka uygunluk sebepleri kavramlarına yabancı olmadığını göstermektedir. İslam hukukunda yasaklanmış olan bir fiili mubah, serbest hale getiren nassa “*ruhsat*” adı verilmektedir. Ruhsat

⁷⁹ Dağcı, *İslam’da Müessir Fiiller*, s. 40-41.

⁸⁰ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.210.

⁸¹ Dağcı, *İslam’da Müessir Fiiller*, s. 42.

⁸² Üzülmüş, Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.264.

⁸³ Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.303.

⁸⁴ Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.24.

⁸⁵ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, II/232.

⁸⁶ Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.303.

⁸⁷ el-Bakara 2/194.

⁸⁸ Nuri Kahveci, *Ana Hatlarıyla İslam Ceza Hukuku*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019, s.153.

⁸⁹ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, II/231-232.

⁹⁰ Bkz. Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/157; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/140.

kavramı genel anlamıyla günümüz ceza hukuku bakımından hukuka uygunluk sebeplerine karşılık gelmektedir. Bir eylemin suç olarak kabulü, ancak işlenmesini hukuka uygun kılan bir hükmün bulunmamasıyla gerçekleşebilecektir.⁹¹ Daha açık anlatımla, hukuka aykırılık, fiili hukuka uygun hale getiren hukuka uygunluk sebeplerinin bulunmaması anlamına gelmektedir.⁹²

İslam hukuku ile modern hukukun, hukuka uygunluk sebepleri bakımından bir benzerlik gösterdikleri görülmektedir. Örneğin, kamu görevlisinin görevin ifası, hekimin tıbbi müdahalesi ve sportif faaliyetler hukuka uygunluk nedenleri olarak incelenmiştir.⁹³ TCK'de de hukuka uygunluk sebepleri; kanun hükmünü yerine getirme, hakkın kullanılması, meşru savunma ve ilgilinin rızası olarak düzenleme altına alınmıştır.

C. SUÇLARIN TASNİFİ

1. Genel Olarak

Her bilim dalı incelemeye tabi tuttuğu konuların birbirine benzerlik arz eden yönlerini tespit edip gruplar altında toplamak ihtiyacını duymaktadır.⁹⁴ Dolayısıyla gerek tabi gerekse de normatif ilimler açısından tasnif kurumunun önemli bir yer işgal ettiği söylenebilir. Zira benzer ve farklı yönleri ele alınarak sınırlandırılıp sınıflandırılan konular homojen bir yapıya kavuşacaktır. Bu vesileyle, gruplar halinde tasnif edilen konular karmaşık olmaktan kurtulup sistemli bir hale gelecektir. Bu durum ise disiplinlerin kendi sorunlarını ortaya koymakta ve sorunlara ilişkin çözüm yolları aramakta büyük kolaylıklar sağlamaktadır.⁹⁵ Suçların da çok çeşitli ve farklı şekillerde ortaya çıkmaları birtakım gruplara ayrılma, tasnif edilme zorunluluğunu doğurmuştur.⁹⁶

Dünya üzerindeki ceza kanunlarında suçların, ifade etmiş oldukları haksızlık içeriğine binaen ikili veya üçlü gruplara ayrıldığı görülmektedir. Örneğin, 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu ve büyük ölçüde ondan iktibas edilen 1858 Osmanlı Ceza Kanunname-i Hümayunu'nda cürüm, cünha ve kabahat olmak üzere üçlü ayırım benimsenmiştir.⁹⁷ Mısır Ceza Kanunu da suçları cürüm, cünha ve kabahat olarak üçlü bir tasnife tabi tutmaktadır.⁹⁸ Öte yandan 765 sayılı ETCK'de olduğu gibi cürüm ve kabahat ayırımı yapmak suretiyle ikili bir ayırımı kabul eden ülkelerde bulunmaktadır. Ancak kabahatlerin ceza hukuku bağlamında suç olmaktan çıkarılma eğilimine uyularak ülkemizde 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK ile kabahatler ceza kanunundan çıkarılmış ve dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi müstakil⁹⁹ bir kanunla düzenlenmiştir.¹⁰⁰

⁹¹ Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.42.

⁹² Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.105.

⁹³ İslam ceza hukuku bakımdan hukuka uygunluk sebepleri için bkz. Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.142-145; Sabri Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020, s.52-57.

⁹⁴ Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.27.

⁹⁵ Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.43.

⁹⁶ Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.27.

⁹⁷ Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.112; Mehmed Aziz, *Mufassal Nazariyyât-ı Ceza*, s.46.

⁹⁸ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/48; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/99.

⁹⁹ Kabahatler, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nda düzenleme altına alınmıştır.

¹⁰⁰ Üzülmüş, Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.44.

Gerek İslam ceza hukukunda gerekse de günümüz ceza hukukunda suçların, değişik kriterler esas alınmak suretiyle tasnif edildiği görülmektedir.¹⁰¹ 5237 sayılı TCK, 765 sayılı ETCK'den farklı bir yöntem ile suçları tasnif etmiştir. Buna göre "İkinci Kitap Özel Hükümler" başlığı altında suçlar; "Uluslararası Suçlar", "Kişilere Karşı Suçlar", "Topluma Karşı Suçlar" ve "Mille ve Devlete Karşı Suçlar" olmak üzere dört kısma ayrılmıştır. Yapılan bu ayrımın genel itibarıyla suçun hukuki konusu esas alınmak suretiyle yapıldığı görülmektedir. İslam ceza hukukunda da TCK ile benzer şekilde suçun hukuki konusu esas alınmak suretiyle bir suç tasnifi yapılmıştır. Buna göre suçlar; Allah hakkını ihlal eden ve kul hakkını ihlal eden suçlar olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.¹⁰² Erdemli topluma zarar niteliğinde olan, toplumda fesat ve bozgunculuğa yol açan, insanların arasına soğukluk sokan ve insanlar arasında kopukluğa sebep olup zalimlere fırsat veren her davranışın Allah hakkına tecavüz niteliğinde olduğu kabul edilmektedir.¹⁰³ Daha açık bir anlatımla, Allah hakkı kavramı, toplumsal düzeni ilgilendiren¹⁰⁴ haklar yani kamu hakkını ifade etmek için kullanılmaktadır. Kul haklarının ise kişi hak ve hürriyetleri olduğu söylenebilir. İslam hukukçuları Allah hakkının baskın olduğu meselelerde fertlerin tek tek menfaatlerinin gözetilmeyeceğini aslolanın toplumsal düzenin himayesi olduğunu ve fertlerin menfaatlerinin ikinci planda bu amacı izlediklerini ifade etmişlerdir.¹⁰⁵

İslam ceza hukukunda suçların tasnifine ilişkin doktrinde genel kabul gören ayırım ise cezaların ağırlığına göre yapılmış olan had, kısas ve tazir suçları ayırımıdır.¹⁰⁶ Bu ayırım Türk hukuk tarihi boyunca kendisini muhafaza etmiş ve hiçbir değişikliğe uğramadan uygulanagelmıştır.¹⁰⁷ Tanzimat Dönemi sonrasında çıkarılan 1858 tarihli ceza kanununda, suçların cinalet, cünha ve kabahat şeklinde bir ayırma tabi tutulmuş olması Türklerin artık had, kısas ve tazir şeklindeki suç tasnifini terk ettiği noktasındaki iddiaların konusu olmuştur. Ancak önemle ifade etmek gerekir ki, 1858 tarihli ceza kanununda yapılan bu ayırım tazir suçlarına ilişkin yapılmış bir ayırımıdır.¹⁰⁸ Nitekim anılan kanunun 1. maddesinde İslam hukukunun belirlediği suçlar saklı kalmak şartıyla, yine İslam hukukunun yetkili yasama organına suç öngörüp cezalandırma yetkisi tanıdığı tazir türü suçların bu kanunla düzenleme altına alındığı ve dolayısıyla İslam hukukuna sadık kalındığı vurgulanmıştır.¹⁰⁹ Esasen İslam hukuku kaynaklarında da disiplin suçu ve kabahat olarak nitelendirilen davranışların cezalandırılması hususu genellikle belirli kişilerin tedip hakkı ve muhtesiplerin yetkilerini düzenleyen ilgili kısımlarda tazir kavramı

¹⁰¹ İslam hukukçularının suçların gruplandırmasına ilişkin yapmış olduğu tasnifine ilişkin geniş bilgi için bkz. Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku -I- Genel Hükümler*, s.31-32.

¹⁰² Abdullah Demir, *Mufassal Türk Hukuk Tarihi*, Ankara: Astana Yayınları, 2019, s. 209; Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fıiller*, s.44; Fıkıh usulü kitaplarının hüküm bahsinde bu ayırma yer verildiği görülmektedir. Bkz. Hayreddin Karaman, *Fıkıh Usulü (İslam Hukukunun Kaynakları, Metodu ve Felsefesi)*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013, s.245- 247.

¹⁰³ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/79; Ayrıca bkz. Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, VII-326.

¹⁰⁴ Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, çev. Baha Arıkan, Ankara: Yeni Matbaa, 1955, I/183.

¹⁰⁵ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/80.

¹⁰⁶ Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.21.

¹⁰⁷ Hasan Tahsin Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000, s.429.

¹⁰⁸ Ahmed Akgündüz, "1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları Tatbik Şekli ve Men'i İrtikâb Kanunnamesi". *Belleten* 51/199 (1987), s.156.

¹⁰⁹ "Tayin ve icrası şer'an ülü'-emr'e ait olan ta'zirin tayin-i derecâtını dahi işbu kanunnâme mütekeffil ve mutazammın olup ancak herhalde şer'ân muayyen olan hukuk-u şahsiyyeye hâlel gelmeyecektir". Ahmed Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*, Cilt I, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2011, s.623.

kapsamında kullanılarak ele alınmıştır. Daha açık anlatımla, disiplin suçları ve kabahatlerin geniş anlamıyla tazir suçları kapsamında olduğu söylenebilecektir.¹¹⁰ Dolayısıyla gönül rahatlığıyla denilebilir ki, had, kısas ve tazir şeklindeki tasnif Türk devlerinde Tanzimat Dönemi sonrasında bile değişmeden takip edilmiştir.¹¹¹

İlaveten had, kısas ve tazir şeklinde yapılan suç tasnifi; suçun şikâyete bağlı olup olmaması, zamanaşımına uğrayıp uğramaması, af, sulh gibi kurumlarla davanın düşüp düşmemesi, hâkimin takdir yetkisi ve ispat hukuku bakımından birtakım farklılıkları açıklamak adına önem arz etmektedir.¹¹²

Had, kısas ve tazir terimleri aslında ceza anlamına gelmektedir. Her ne kadar had, kısas yahut tazir cezasını icap ettiren suçlar ifadesi daha doğru bir kullanım gibi görülsede bu terimlerin had, kısas ve tazir suçları şeklindeki kullanımı da büyük bir yaygınlık kazanmış, hukuk literatürüne yerleşmiş ve klasik İslam hukuku kaynaklarında suç anlamını da ifade eder şekilde kullanılmıştır.¹¹³ Biz de çalışmamızda anılan kavramları bu anlayışa uygun olarak inceleyeceğiz.

2. Had Suçları

Had lügatte “engellemek, menetmek” gibi anlamlara gelmektedir. Birbirlerine karışmalarını önlemek için iki arsa arasına konulan sınıra da had denilir. Ayrıca bir yere girip çıkmayı kontrol eden, gardiyan gibi kimselere de haddad denilmiştir. Kelimenin çoğulu ise hududdur.¹¹⁴ Allah'ın (c.c.) haram kıldığı fiillere de hududullah denildiği gibi hukuk-ı ilahiyeye de denilmektedir.¹¹⁵

Had suçları, Allah Teâla ve Hz. Peygamberimiz (s.a.) tarafından yani nas ile açık bir şekilde türü ve cezası tayin ve tespit edilmiş suçlardır.¹¹⁶ Dolayısıyla haddin meşruiyeti Kur'an ve sünnet ile sabittir.¹¹⁷ Şari' had suçlarına konu olan fiillerin topluma verdiği zararı göz önünde bulundurmuş ve insanları bu türden fiillerden alıkoymak ve onları engellemek adına kendisi suç ve cezayı tespit etmiştir.¹¹⁸ Had suçlarına karşılık olarak verilecek cezalarda aşağı ve yukarı sınır yoktur. Cezalar kesin ve nettir.¹¹⁹ Bu yüzden devleti yöneten kimselerin had suçlarının

¹¹⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku -I- Genel Hükümler*, s.29.

¹¹¹ Halil Cin - Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017), s.290.

¹¹² Geniş bilgi için bkz. Şafak, *Mezheblerarası Mukayeseli*, s.67-68; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/111-113; Akşit, *İslam Ceza Hukuku*, s.73-79; Türçan, *İslam Hukuku*, s.509 510; Ayrıca bkz. Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, VII-330-334.

¹¹³ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.154.

¹¹⁴ Şafak, *Mezheblerarası Mukayeseli*, s.64; Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/79; Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.29; Akşit, *İslam Ceza Hukuku*, s.73; Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/49; Mevsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lili*, IV/375; Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, VII-325; Serahsî, *Mebûsât*, IX/59; Joseph Schacht, *An Introduction To Islamic Law*, Oxford: Clarendon Press, 1982, s.175.

¹¹⁵ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye*, III/187.

¹¹⁶ Mevsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lili*, IV/375; Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, VII-325; Serahsî, *Mebûsât*, IX/59; Rudolph Peters, *Crime And Punishment In Islamic Law: Theory And Practice From The Sixteenth To The Twenty-First Century*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s.53.

¹¹⁷ Mevsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lili*, IV/375.

¹¹⁸ İbrâhîm Halebî, *İzahlı Mülteka El-Ebhur Tercümesi*, çev. Mustafa Uysal, İstanbul: Çelik Yayınevi, 2015, II/297; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye*, III/14; Burhanüddin Ebu'l-Hasaa Ali B. Ebu Bekir Merginanî, *El-Hidaye Tercemesi*, çev. Ahmed Meylani, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2021, II/207.

¹¹⁹ Şafak, *Mezheblerarası Mukayeseli*, s.64; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 4. Basım, 2002, s.315; Adnan Gürüz, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011, s.118.

türünü yahut cezasını değiştirmek noktasında herhangi bir tasarruf yetkisi bulunmamaktadır. İlâveten had suçları nas tarafından öngörölmeleri sebebiyle nassi suçlar olarak da adlandırılmaktadır.¹²⁰

İslam hukukçularının bazıları had suçunu “Allah veya kul hakkı şeklinde konulmuş olmasına bakılmaksızın kanun koyucu tarafından takdir olunan cezalar” şeklinde tanımlamışlardır.¹²¹ Tanımdan da anlaşılacağı üzere aslında had suçun değil cezanın adıdır. Had kavramının Kur’an’daki anlamı ise bu anlamdan daha geniştir. Kur’an’da had, bazen ceza bazen de cezanın uygulanacağı suç anlamında kullanılmaktadır.¹²² Nitekim Kur’an’daki kullanıma uygun olarak birtakım klasik İslam hukuku kaynaklarında had kavramının hem suç hem de ceza anlamına gelecek şekilde kullanıldığı görölmektedir.¹²³

Had suçlarının biri dar diğeri ise geniş anlamda olmak üzere iki farklı kullanımı olduğu söylenebilir. Geniş anlamda had suçları, Şari’ tarafından tayin ve tespit edilen suçlar anlamına gelmektedir. Bu tanıma, aynen yukarıdaki tarifte olduğu gibi kısas suçları da dahil olmaktadır. Nitekim kısas suçlarının cezasını da Şari’ belirlemiştir. Dar anlamda had suçları ise cezası Şari’ tarafından belirlenen ve Allah hakkına yönelik suçlar olarak tanımlanmıştır. Tarife Allah hakkı kıstasının getirilmesiyle kısas suçlarının had suçunun kapsamı dışına çıkarıldığı görölmektedir. Zira kısas suçlarında kul hakkı daha ağır basmaktadır. Nitekim İslam hukuk literatüründe had suçlarının daha ziyade ifade bulan anlamı da dar anlamıyla had suçlarıdır.¹²⁴

Had suçları; sirkat, kazf, bağı, zina, irtidat, hırs ve şübh olarak yediye ayrılmaktadır. Genel kabul bu şekildedir. Ayrıca had suçlarının neler olduğu konusunda mezhepler arasında pek bir ayrılık olduğu da söylenemeyecektir.¹²⁵ Had suçlarına karşılık olarak verilecek cezaların tamamı bedeni cezalardır. Buna göre, had suçuna karşılık verilecek en hafif ceza kırbaçlamak iken; en ağır öldürmektir.¹²⁶

Had suçları toplumsal yönü ağırlıklı olan hak ve menfaatlere zarar verip ihlal ettiği için İslam hukukçuları had kavramını açıklarken “Allah hakkı” ibaresine yer vermişlerdir.¹²⁷ Dolayısıyla had suçlarının kamuyu ilgilendiren, kamunun menfaatini ve toplumsal düzeni korumayı

¹²⁰ Mustafa Ahmed Ez-Zerkâ, *Çağdaş Yaklaşımla İslam Hukuku*, çev. Servet Armağan, İstanbul: Timaş Yayınları, 1993, II/453.

¹²¹ Zeydân, *İslam Hukukuna Giriş*, s.547.

¹²² İbrahim Çalışkan, “İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1990), s.373.

¹²³ Halil Cin - Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi* (Konya: Sayram Yayınları, 2021), s.225; Türcan, *İslam Hukuku*, s.508; Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.45; Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/79.

¹²⁴ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.154; Türcan, *İslam Hukuku*, s.507; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/188; Ayrıca bkz. Peters, *Islamic Law*, s.53; Bir suçun had suçu olabilmesi için İslam hukukçularının bazılarının iki ölçütten yararlandığı görölmektedir. Buna göre bir fiilin had suçu olabilmesi için Allah hakkına yönelik bir saldırı içermesi ve ceza bakımından yetkili yasama organına bırakılmayarak Allah’ın en üst limiti belirlemiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla genel kabul dar anlamıyla had suçu bakımındandır. Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/61-62.

¹²⁵ Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli*, s.67; Mezheplere göre had suçlarının neler olduğuna ilişkin detaylı bilgi için bkz. Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli*, s.64-66; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/190-196.

¹²⁶ Zerkâ, *İslam Hukuku*, II/454.

¹²⁷ Cin, Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.225; Türcan, *İslam Hukuku*, s.508; Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.45; Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/79.

amaçlayan suç türü olduğunu ifade etmişlerdir.¹²⁸ Ayrıca “Allah hakkı” ibaresi suçlara karşılık olarak verilecek cezaları uygulamada gevşeklik gösterilmemesi, hükümlerin dikkate alınması zorunluluğunu vurgulayıcı bir içeriğe sahiptir.¹²⁹ İlâveten bu suçlarda Allah hakkı tabirinin kullanılmasıyla paralel olarak suça karşılık verilecek olan cezanın kişiler tarafından düşürülemeyeceği, affedilemeyeceği veya azaltılamayacağına dikkat çekilmektedir. Kamunun hak ve menfaatinin ilgilendiren her cezanın İslam ceza hukukunda toplum (Allah) hakkı olduğu söylenebilir.¹³⁰

3. Kısas Suçları

Kısas lügatte “*eşitlik, müsavat, araştırmak, izlemek ve iz sürmek*”¹³¹ anlamlarına gelmektedir. Kısasın sözlük anlamı ile hukuk literatüründeki terim olarak karşılığı aynıdır. Zira hukuk terimi olarak kısas, suç ile suça karşılık olarak verilecek cezada eşitliği ifade etmektedir.¹³² Zarar veren kimseye vermiş olduğu zarara karşılık eşit bir zarar verilmesi esasına dayanan kısas, adeta suç işleyen kimsenin peşine takılmakta ve onu işlediği suçtan caydırıcı bir ceza almadan bırakmamaktadır.¹³³ Kısas, hayata yahut vücut dokunulmazlığına karşı saldırıda bulunan kimsenin bu fiiline karşılık olarak devlet eliyle kendi hayatına yahut vücut dokunulmazlığına bir saldırıdan ibarettir.¹³⁴

İslam hukukçularından bazıları, bir suçun kısas suçu olabilmesi için düşmanlık, kast ve suç ile ceza arasında benzerlik (mümasalet) olmak üzere üç şartın kümülatif olarak gerçekleşmesini aramaktadır. Buna göre, meşru müdafaa ve kanunun emrini icra da olduğu gibi düşmanlık, husumet yok ise yani olayda hukuka uygunluk nedenlerinden birisi var ise kısas yapılamayacaktır. Yine suçun manevi unsuru bakımından kastın varlığı gerekmektedir. Zira taksirle işlenen suçlarda kısas uygulanmayacak fail diyet yahut erş denilen bir nevi tazminat ödemeye mahkum edilecektir. Son olarak ise kısasın uygulanabilmesi için göze göz, dişe diş, cana can gibi kısasın uygulanabilmesine imkân veren bir zararlı neticenin gerçekleşmesi gerekmektedir. Örneğin kemik kırılması gibi durumlarda kısas yoluna başvurulmayacak hükümet-i adl adı verilen tazminata hükmedilecektir.¹³⁵

Cahiliye devrinde bir kimsenin öldürülmesi durumunda, şayet öldürülen kimse fakir ve ya soylu bir kimse değilse çoğu kez kısas hakkını takip edecek kimse bulunamazdı. Ancak eğer öldürülen saygın bir kimse ise bir cana karşılık bazen onlarca bazen de bir kabilenin vahşice yok edilmesine yol açacak derecede insan öldürülürdü. Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) topluma

¹²⁸ Yaşar Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2012, s.37; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/187.

¹²⁹ Zeydân, *İslam Hukukuna Giriş*, s.547.

¹³⁰ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/109; Peters, *Islamic Law*, s.54; Schacht, *An Introduction To Islamic Law*, s.176; Ayrıca bkz. Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, s.315-316.

¹³¹ Zerkâ, *İslam Hukuku*, II/458; Merjanî, *El-Hidaye*, IV/260.

¹³² Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/18; Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/305; Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.28; Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, s.314.

¹³³ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, VIII/50.

¹³⁴ Miyâr-ı Adâlet, ms.10.

¹³⁵ Detaylı bilgi için bkz. Zerkâ, *İslam Hukuku*, II/460; Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, VIII/52-61; Ayrıca bkz. Peters, *Islamic Law*, s.39-40; Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, s.321.

şifa veren bir ilaç mesabesinde olan kısas uygulamasını getirmek suretiyle insanların canı arasındaki eşitliği sağlamıştır.¹³⁶

Kısas bütün semavi dinlerde var olan bir uygulamadır.¹³⁷ Nitekim kısas esası, Tevrat'ta "Adam öldüren kesinlikle öldürülecektir"¹³⁸, "Kim insan kanı dökerse, onun kanı da insan tarafından dökülecektir."¹³⁹ ve Kur'an'da "Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı."¹⁴⁰ şeklinde ifade edilmiştir.¹⁴¹ Ayrıca Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) Hüzeyl kabilesinden bir kimsenin Süleym kabilesinden bir kimseyi öldürmesi sonrasında faili kısas suçu işlediği gerekçesiyle ölüm cezasıyla cezalandırmıştır.¹⁴² Dolayısıyla kısasın meşruiyeti Kur'an, sünnet ve icma ile sabittir.¹⁴³

Kısas suçları kişi hakkı ağırlıklı suç türleridir. Dolayısıyla kısas hakkına sahip olan mağdurun yakınları kısastan vazgeçebilecektir.¹⁴⁴ Kısas hakkından vazgeçilmesi durumunda ise fail tarafından mağdurun yakınlarına diyet ödenmesi gerekmektedir.¹⁴⁵ Bu husus Kur'an'da "Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraf-lar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gerekten diyeti) güzellekle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir."¹⁴⁶ şeklinde ifade edilmiştir.

Kısas suçlarında her ne kadar kişi hakkı ağır basıyor olsa da toplumsal düzenin bozulmasına yol açması sebebiyle Allah hakkının ihlali sonucunu doğurduğu da söylenebilir. Dolayısıyla bir kısas hakkına sahip olan mağdurun yakınlarının kısas haklarından vazgeçmeleri rağmen yetkili yasama organı faili taziren cezalandırabilecektir.¹⁴⁷ "Mü'minlerin emiri Hz. Ali, yolda yürürken yardım isteyen bir ses işitti: "Sana yardım geldi." diyerek o tarafa acele ile gitti. Sonra mesele anlaşıldı ki; bir adam diğer birine dokuz dirheme bir elbise satmış, satıcı, ayıplı olduğu için bazı dirhemleri iade etmek istemiş, alıcı ise bu isteği kabul etmemiş, satıcı ısrar edince de yüzüne vurmuş. Hz. Ali yüze vurma konusunda delil istedi. Delil getirilince, alıcıyı oturttu ve satıcıya öyle dedi "Şimdi kalk, istediğin gibi kısas yap. Bunun üzerine satıcı şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri! Ben afvettim." Hz. Ali ise: "Benim istediğim senin hakkında ihtiyat idi", sonra adama dokuz kamçı(kırbaç) vurdu ve şöyle dedi " Bu da sultanın (devletin) hakkıdır."¹⁴⁸. Görüldüğü üzere İslam Halifesi Hz. Ali, kısas hakkından vazgeçilmiş somut

¹³⁶ Zerkâ, *İslam Hukuku*, II/459; Ayrıca bkz. Schacht, *An Introduction To Islamic Law*, s.185; Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, s.314; Kısas esasının intikam alma amacına dayanmadığına dair geniş bilgi için bkz. Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/45-46.

¹³⁷ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/305.

¹³⁸ Levililer XXIV/17. <https://incil.info/kitap/lev/24> (Erişim 23 Nisan 2022).

¹³⁹ Tekvin IX/6., <https://incil.info/kitap/lev/24> (Erişim 23 Nisan 2022).

¹⁴⁰ el-Bakara 2/178.

¹⁴¹ "Burada İsrail hukuku ile İslam hukuku arasında büyük fark vardır. İsrail hukuku, sıkı surette kan intikamı usulü üzerinde kalmıştır. O, diyeti reddeder; 'mutlaka katlonulacaktır' sözlerini tekrar eder." Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, s.315.

¹⁴² Hayrettin Karaman, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016, s.90.

¹⁴³ Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, VIII/50; Mevsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lili'l*, V/202.

¹⁴⁴ Kısasın hukuken imkansızlaştığı haller için bkz. Mevsilî, *El-İhtiyar Li-Ta'lili'l*, V/207.

¹⁴⁵ Schacht, *An Introduction To Islamic Law*, s.176.

¹⁴⁶ el-Bakara 2/178.

¹⁴⁷ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I/208; Maliki hukukçular affedilme durumlarında bir yıl hapis ve yüz sopa cezası öngörmüştür. Peters, *Islamic Law*, s.39.

¹⁴⁸ Taberi, *Tarih*, 6/90 akt. Zerkâ, *İslam Hukuku*, II/470.

olayda faili taziren cezalandırmıştır. Bunun yansımalarını Osmanlı Kanunnamelerinde de görebilmek mümkündür. Nitekim Fatih Sultan Mehmet Kanunnamesi'nin 13. maddesinde “Eğer adam öldürse yerine kısas etmeseler, kan cürmi, bay olub bin akçeye dahi ziyâdeye gücü yeterse dört yüz, eğer altı yüze gücü yeterse iki yüz akçe, andan aşağı hallü olursa yüz akçe ve fakîr olursa elli akçe alına.”¹⁴⁹ denilmek suretiyle kısas hakkından vazgeçilmiş olması durumunda faile adli para cezası öngörülmüştür.

Kısas ve diyet suçlarını günümüz hukukuna göre, kişilerin hayatına yahut vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar olarak tanımlamak mümkündür. Kısas suçlarına karşılık verilecek olan cezalar Şari’ tarafından belirlenmiştir. Buna göre bu suçların kasten işlenmeleri durumunda faile verilecek olan asli ceza kısas; neticesi sebebiyle ağırlaşan yaralama suçları veya taksirle işlenmeleri durumunda ise diyettir.¹⁵⁰

4. Tazir Suçları

Tazir, lügatte “reddetmek, menetmek, tedip eylemek” anlamlarına gelmektedir.¹⁵¹ Ceza hukuku terminolojisinde ise, had yahut kısas suçlarına girmeyen yani Allah (c.c.) ve Rasulu (s.a.v.) tarafından belirlenmeyen; ancak toplumsal düzeni bozduğu, zarar verdiği için tespit ve tayini zaman ve mekan gibi etkenleri göz önünde bulundurmamak suretiyle yetkili kanun koyucunun takdirine bırakılmış olan suçlardır.¹⁵²

Tazir suçlarının meşruluğu Kur’an, sünnet ve icma ile sabittir. Nitekim Rasulullah (s.a.) bir kimseye “*ey muhannes (kadınlaşmış erkek)*” demek suretiyle hakaret eden kişiyi cezalandırmıştır. Diğer bir kimseyi ise işlediği bir kötü fiil sebebiyle hapsedmiştir.¹⁵³

Tazir suçları kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Birinci grup tazir suçları, Kur’an ve sünnet tarafından yasaklanmasına rağmen herhangi bir yaptırım öngörülmeyen zararlı fiillerdir. Rüşvet, hakaret¹⁵⁴ suçları bu kapsamda değerlendirilebilecektir. İkinci grup tazir suçları ise Kur’an ve sünnet tarafından bir yasaklama konusu olmasa da toplumsal şartlara göre zararlı olarak addedilen ve belirlenmeleri yetkili yasama organının takdirine bırakılan fiiller oluşturmaktadır.¹⁵⁵ Bu suçlara ise teknolojinin gelişmesiyle birlikte günümüzde bir hayli artış gösteren bilişim suçları örnek olarak verilebilir.

¹⁴⁹ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, 11 Cilt, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990, I/349.

¹⁵⁰ Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.45.

¹⁵¹ Zerkâ, *İslam Hukuku*, III/466; Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.29; İbrâhim Halebi, *Mülteka El Ebhur*, II/328.

¹⁵² Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, VIII/479; Serahsî, *Mebûsât*, XXIV/53; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/24; Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/105; Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.29; Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, s.118.

¹⁵³ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/305; Ayrıca bkz. Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, I/155.

¹⁵⁴ “Mes’ele: Zeyd Amra ‘senin gibi herifi ağaçtan yaparım’ dese ne lazım gelir? Elcevap: Ta’zir lazım olur.” M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi’nin Fetvalarına Göre Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2. Basım, 2018, no:684.

¹⁵⁵ Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, (Konya: Atlas Akademi, 2019), s.194; Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.29; Tazir suçlarına ilişkin İbn Teymiyye’nin verdiği örnekler için bkz. Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/105.

İslam ceza hukuku kaynaklarında yer alan tazir suçları, had ve kısas suçlarında olduğu gibi sınırlı sayıda değildir, tadadidir.¹⁵⁶ Asli cezası had veya kısas suçlarından kaynaklanan suçlarda, asli cezaya ek olarak yetkili yasama organının tazir suçu öngörüp faili cezalandırması mümkündür.¹⁵⁷ Dolayısıyla tazir suçlarının bünyesinde Allah hakkı ağır basan suçlar olduğu gibi kişi hakkı ağır basan suçlar da bulunmaktadır.¹⁵⁸ Görüldüğü üzere, tazir suçlarının çerçevesi oldukça geniştir. Hatta denilmiştir ki, insanoğlunun işlediği, keşfettiği zararlı fiil kadar tazir suçu öngörülebilir.¹⁵⁹ Bu bakımdan yetkili yasama organı kişilerin ya da kamunun zararına gördüğü her fiili tazir suçu olarak düzenleme altına alabilecektir.¹⁶⁰

Tazir suçlarına karşılık olarak verilecek cezaların en hafifi nasihatte bulunmak, sert bir bakış veya azarlamak¹⁶¹; en ağırı ise ölüm cezasıdır.¹⁶² Genel olarak, tazir suçlarına uygulanacak yaptırımların had suçlarına karşılık olarak verilecek cezalardan daha az olması gerekmektedir.¹⁶³ Tazir suçlarına karşılık olarak verilecek cezalarda, cezanın bireyselleştirilmesi kurumu çok önemli bir rol oynadığı için; bazı İslam hukukçuları, işlenen suç ile doğan zarar, failin kişisel durumu ve tekerrür hallerini göz önünde bulundurmaya suretiyle verilecek cezaları mertebelere ayırmışlardır.¹⁶⁴

İslam ceza hukukunda kanun koyucu insanın korunmasına verdiği öneme binaen insanın canına, onuruna, malvarlığına, aklına, kişiliğine ve insan yaşamının ruhu ve itici gücü olan dine karşı işlenen suçların cezalarını beşerin iradesine terk etmemiş bizzat belirlemiştir. Ancak çok geniş bir alan olan tazir türü suçları ise yetkili yasama organının takdirine bırakmıştır.¹⁶⁵ Nitekim zamana ve mekâna göre değişmezlik, evrensellik iddiasında bulunan İslam ceza hukuku için bütün suç ve cezaların ayrıntılı bir biçimde düzenlenmesini beklemek çelişkili olurdu. Bu sebeple insanın her zaman karşılaşabileceği suç teşkil eden fiilleri düzenlemiş ve teknolojinin, uygarlığın gelişmesiyle ortaya çıkacak olan yeni olumsuz fiillere karşılık insanlığı korumak için yetkili yasama organına bir takdir hakkı tanımıştır.¹⁶⁶

II. CEZA KAVRAMI

A. TANIMI

Zıt anlamları bünyesinde barındıran ceza, köken itibariyle Arapça bir kelime olmakla birlikte lügatte “*mükafât, mücazat, bir şeyin bedeli, karşılığı, failin fiiline göre ise iyi yahut kötü davranışların tam ve yeterli şekilde karşılığını vermek*” anlamlarına gelmektedir.¹⁶⁷ Ceza,

¹⁵⁶ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.194.

¹⁵⁷ Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.47.

¹⁵⁸ Cin, Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.226.

¹⁵⁹ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/105.

¹⁶⁰ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, s.39.

¹⁶¹ Schacht, *An Introduction To Islamic Law*, s.175; İbrâhim Halebi, *Mülteka El Ebhur*, II/328.

¹⁶² Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/694.

¹⁶³ Akşit, *İslam Ceza Hukuku*, s.88.

¹⁶⁴ Geniş bilgi için bkz. Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/311.

¹⁶⁵ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.191.

¹⁶⁶ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.156.

¹⁶⁷ Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2003, s.139; Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, s.40; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.23; Çalışkan, "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", s.367.

yapılması uygun görülen iş ve işlemler için mülkâfatken; yapılması uygun görülmeyen iş ve işlemler için acı ve elemden ibarettir.¹⁶⁸ Kelimenin Türk diline yansması ise lügat anlamının bir kısmını kapsar nitelikte yani yalnızca suç veya günah işleyenlere verilen azap, maddi eziyet ve kötülüğe karşılık acıyı ifade edecek şekilde olmuştur.¹⁶⁹ Teknik olarak günümüzdeki kullanım şekliyle ceza kavramının İslam hukuk terminolojisindeki karşılığı “ukube” ve “ikab” kelimeleridir. Birtakım İslam hukukçuları ukube ve ikab kavramlarının da içerik bakımından aynı anlama gelmediğini söylemiş ve dünyada infaz edilen yaptırımını ukube; ahirette infaz edilecek yaptırımını ise ikab olarak ifade etmişlerdir.¹⁷⁰ Dolayısıyla modern hukuk bakımından ceza kavramının, İslam hukukunda ukube kavramına karşılık geldiği söylenebilecektir.

Dini karakteri dolayısıyla İslam ceza hukukunda çok geniş bir kapsamda ele alınan suç anlayışına karşılık olarak aynı şekilde çok geniş bir cezalandırma alanının da bulunduğu görülmektedir.¹⁷¹ İslam hukukunda kişinin haksızlık sonucu doğuran eylemlerine karşılık uygulanacak ceza iki boyutta ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi uhrevi cezalardır. İkincisi ise dünyevi cezalardır. Dünyevi cezaları da kendi içerisinde mahkeme kararıyla verilen ceza ve doğal ceza veya ilahi adalet şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. İlahi adalet, kötülük eden kötülük bulur düsturuna dayanan bir ceza olmakla beraber Allah'ın adaletinden yan çizen toplumların ilahi bir iradeye dayanan yaptırımla karşılaştıkları Kura'n'da anlatılmaktadır. Ceza hukuku bakımından esas alınan ve konumuzu ilgilendiren ceza ise kanun koyucunun bir suçun işlenmesine karşılık olarak öngördüğü müeyyidedir.¹⁷²

İslam hukukçuları, cezaya ilişkin çeşitli tanımlar getirmişlerdir. İslam ceza hukuku literatüründe cezaya dair yapılan bu tanımlamaların temellerini Kur'an ve hadislerde bulmak mümkündür. Zira Kur'an'da ceza kelimesi türevleriyle beraber 100'ü aşkın ayette geçmiş ve aynı mahiyette olmak üzere çeşitli hadislerde de kullanılmıştır.¹⁷³ Klasik İslam hukukçularından Maverdi cezayı; “Allah'ın yasakladığı şeylerin işlenmesini ve emrettiği şeylerin terk edilmesini önleyen, bu hususlardan uzaklaştıran müeyyide”¹⁷⁴ olarak tanımlamıştır. İbn Abidin ise ceza kavramına amacı bakımından yaklaşarak bir tanım getirmiştir. O'na göre ceza; “İnsanların yararı için din, nefis, mal, akıl ve namuslarını korumak ve kulların zarar gördüğü çeşitli kötülüklerden vazgeçirmek amacıyla konulan müeyyide”dir.¹⁷⁵

Ceza, kanun koyucunun toplum yararı için yasaklamış olduğu fiilleri işleyene, acı veren bir karşılık olan, kanunda belirtilmiş korkutucu bir müeyyidedir.¹⁷⁶ Diğer bir deyişle ceza,

¹⁶⁸ Mehmed Aziz, *Mufasssal Nazariyyât-ı Ceza*, s.173; Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.54; Çalışkan, “İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, s.367.

¹⁶⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/12; Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.33; Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.55.

¹⁷⁰ Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.23.

¹⁷¹ Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.29.

¹⁷² Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi*, s.427.

¹⁷³ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, s.40.

¹⁷⁴ Mâverdî, *El-Ahkâmü's-Sultaniyye*, s.416.

¹⁷⁵ Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.23.

¹⁷⁶ Akşit, *İslam Ceza Hukuku*, s.79; Mehmed Aziz, *Mufasssal Nazariyyât-ı Ceza*, s.174.

toplum adına suçluya uygulanan kanuni müeyyidedir.¹⁷⁷ Tarihin her safhasında suç, toplumda tepkiye yol açmıştır. Ceza ise, suç oluşturan bir fiile verilmiş olan haklı tepkinin adıdır.¹⁷⁸

Ceza, dıştan bakılınca her ne kadar suçun failini caydırmak ve ona engel olmak amacıyla verilmiş bir zarardan ibaretmiş¹⁷⁹ gibi görünse de sonuçları bağlamında irdelendiğinde toplum için bir merhamet, rahmet olduğu görülecektir. Tüm semavi dinler de bu merhameti gerçekleştirmek için gelmişlerdir.¹⁸⁰ İslam, öngördüğü dini-ahlaki kurallar ve aldığı sosyal ve iktisadi tedbirlerle suça giden yolları tıkamaya çalışmıştır. Alınan bu tedbirlere rağmen yasaklanmış bir eylemin gerçekleşmesi halinde ise kuralların ihlal edilmesini önlemek ve kamu düzenini sağlamak amacıyla cezai birtakım yaptırımlara başvurmıştır.¹⁸¹ Diğer bir deyişle, cezalar, İslam'ın kötülüğü önleme, iyiliği hâkim kılma ilke ve amacının bir parçası olarak öngörülmüştür.¹⁸²

İslam hukukunda cezanın dayandığı ilke ve esasların günümüz hukuk sistemlerinden ayrılan bir yanı yoktur. Farklılık ise suçlarda olduğu gibi bu ilke ve esasların uygulanması keyfiyetinde, uygulama ölçütlerindedir. Nitekim İslam hukuku günümüz seküler hukuk sistemlerinin kabul ettiği neredeyse her ilke ve prensibi yüzyıllar önce uygulamış ancak her cezada bu ilke ve esasların ortasını bularak her suça eşit ceza vermeye çalışmamıştır.¹⁸³

B. ÖZELLİKLERİ

Tarih boyunca hiçbir zaman cezanın zorunluluğu ve gerekliliği üzerinde herhangi bir uyuşmazlık yahut tartışma söz konusu olmamıştır. Nitekim toplumsal düzeni cezaya başvurmadan korumanın mümkün olmadığı konusunda herkes görüş birliği içerisinde. Ancak uygulanacak yaptırımın nitelik ve temeline dair pek çok tartışma olmuştur. Günümüzde dahi ceza yaptırımının niteliği üzerinde tam bir birlik sağlandığı söylenemez.¹⁸⁴

Yaptırımın ceza adını alabilmesi için birtakım özellikleri bünyesinde barındırması gerekmektedir. Buna göre cezaların suç işlenmesini önleyici, suçluyu ıslah edici ve bir daha suç işlememesini sağlayıcı nitelikte olmasının yanında ilaveten kanuni bir dayanağı olmalı, yalnızca suç işleyen şahsa uygulanmalı, ceza uygulanan şahıslar arasında bir ayırım yapılmamalı ve suç ile ceza arasında da bir orantılılık bulunmalıdır.¹⁸⁵

1. Kanunilik

Suçların kanuniliği gibi cezaların kanuniliği de esastır. Nitekim Kur'an ve sünnet ile birtakım cezalar Şari' tarafından kanunlaşmıştır.¹⁸⁶ Tazir suçlarına karşılık olarak uygulanacak cezaların Şari' tarafından tespit edilmemiş olması bu suçların cezalarında kanunilik ilkesinin

¹⁷⁷ Faruk Erem, *Türk Ceza Hukuku*, Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 1960, I/159.

¹⁷⁸ Dönmezer - Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, III/1.

¹⁷⁹ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/9.

¹⁸⁰ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/13.

¹⁸¹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.174.

¹⁸² Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s. 24.

¹⁸³ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/639.

¹⁸⁴ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, III/3

¹⁸⁵ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/409-410.

¹⁸⁶ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/640.

geçerli olmadığı anlamına gelmemektedir.¹⁸⁷ Nitekim hakim, nas yahut yetkili yasama organı tarafından tespit edilen cezadan daha adil bir ceza olduğuna inansa dahi kendisinin bir ceza koyması mümkün değildir. Dolayısıyla İslam ceza hukuku ile günümüz ceza hukukunun cezaların kanuniliği esası noktasında örtüştüğü söylenebilir.¹⁸⁸

Kanunilik ilkesinin bir gereği olarak kanunda suç şeklinde nitelenmiş bir davranış karşılığında nasıl cezai bir yaptırımın uygulanacağı ve yaptırımın miktarının ne kadar olacağına ilişkin hususlar yalnızca kanunla düzenleme altına alınabilecektir.¹⁸⁹ Dolayısıyla idarenin düzenleyici işlemleriyle ceza konulamayacak, usulüne göre konulmuş cezanın miktarında da bir değişiklik yapılamayacaktır. Bu bakımdan kanunilik ilkesi kişi hürriyetlerinin bir güvencesi niteliğindedir.¹⁹⁰

Batı'da cezada kanunilik ilkesinin temelleri Fransız İhtilali sonrasında atılmıştır. Fransız hukuku kanunilik ilkesini kabul ettiği zaman söz konusu ilkeye sıkı sıkıya bir bağlılık göstermiş hatta bu bağlılıkta aşırıya kaçmıştır. Kanunda suçların ve suçlara karşılık uygulanacak cezaların her biri teker teker sayılmıştır. Cezalara ilişkin alt ve üst sınırlar tayin edilmemiş ufacık bir esneklik dahi gösterilmeden her suça karşılık net bir ceza öngörülmüştür.¹⁹¹ Ancak daha sonra bu yaklaşım terk edilmiş suça karşılık uygulanacak cezada alt ve üst sınır belirleme yoluna gidilmiştir. Buna göre hâkim, failin içinde bulunduğu durumu, olayın meydana gelişini göz önünde bulunduracak ve takdir hakkını kullanarak alt ve üst sınır arasında bir ceza tayin edecektir. Öte yandan çoğu durumda suça karşılık iki çeşit ceza öngörülerek hâkime bunlardan birini yahut her ikisini birden tercih etme imkânı getirilebilmektedir. Elbette bu durum hâkime bir takdir hakkı, değerlendirme yetkisi tanındığını göstermektedir.¹⁹²

Suç ve cezada kanunilik ilkesinin beş doğal sonucu vardır. Bunlara “*suçlunun Magna Chartası*” da denilmektedir. Bunların en önemlilerinden bir tanesi cezaların geçmişe yürümezliğidir.¹⁹³ Kur'an bir fiili haram sayıp suç kabul edilebileceğini ifade ederken Cahiliye Devrinde yapılan bu tip eylemlerin bundan müstesna olduğunu söylemektedir. Ayrıca peygamberimizin (s.a.) kadınlara benzemenin suç olduğunu topluma tebliğ ederken vazettiği “*Eğer bu yasaklama hükmünü sana daha önce iletmiş olsaydım sana hak ettiğin cezayı verirdim. Yanımdan kalk Allah'a tövbe et! Ancak sana bu söylenenden sonra suçu işlersen dayak cezası verir ibret olsun diye başını tıraş ettirir aile fertlerinden ayırıp sürgün eder ve bu durumunu vesile ederek kazandıklarını da Medine gençlerine helal kılarım.*” şeklindeki hadis-i şerif cezaların geçmişe yürümezliğini çok net bir şekilde vurgulamaktadır.¹⁹⁴ Aynı şekilde Rasulullah'ın Cahiliye

¹⁸⁷ Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.59

¹⁸⁸ Çalışkan, “İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, s.371.

¹⁸⁹ Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.121.

¹⁹⁰ Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, s.119.

¹⁹¹ Kanunsuz suç ve ceza yoktur ilkesinin sıkı sıkıya uygulanmasına getirilen eleştiriler için bkz. Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/180-182.

¹⁹² Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/159.

¹⁹³ Üzülmöz, Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.59.

¹⁹⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.65; İslam ceza hukukunda cezaların geçmişe yürümezliği noktasında geniş bilgi için bkz. Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, s.137-148.

Devrindeki kan davalarından ve faizli işlemlerden dolayı kişileri sorumlu tutmadığı dolayısıyla yargılamadığı bilinmektedir.¹⁹⁵

Bu itibarla had ve kısas suçlarına karşılık olarak verilecek cezaların günümüz için uygulama bakımından geriye yürüyemeyeceği gayet açıktır. Tazir suçlarına verilecek cezalar da ise yine cezaların geçmişe yürümezliği söz konusudur. Nitekim klasik İslam hukuku kaynaklarında tazir suçları açısından ceza kanunlarının geçmişe yürümediğini belirten hükümler vardır. Bu konu da gerek Maverdi gerekse de Ebu Ya'la El-Ferra hakim'in tazir suçunu cezalandırmadan önce suç teşkil eden fiilin yasaklanması ve bu konuda halkın uyarılması gerektiğini ancak bundan sonra cezanın verilebileceğini ifade etmekteledir.¹⁹⁶ Osmanlı Devleti Fatih Sultan Mehmet ile birlikte çıkarmaya başladığı kanunnamelerle tazir suçları bakımından bu esasa uymuş¹⁹⁷ ve bu hususu 1858 Osmanlı ceza kanununun 15. maddesinde "*Her cinayet ve cünha ve kabahatin taraf-ı hükûmetten zâhire ihraç olduğu veya müdde'isi zuhur eylediği zamanda mer'î olan kânûn ve nizâm ile tedibi icrâ olunup muahhar olan kânûn ile mücâzâtı icraâ olunamaz.*"¹⁹⁸ şeklinde belirtmiştir.¹⁹⁹

2. Şahsilik

Bir suç sebebiyle yalnızca suçu işleyen kimsenin sorumlu tutulması yani cezalandırılabilmesi anlamına gelen şahsilik prensibi, suç ve cezaların tam olarak kişiselleştirilmediği, diğer hukuk düzenlerinde kanunlaşmadığı, düzenleme altına alınmadığı bir ortamda çağının çok ötesinde İslam hukukunda kabul edilmiş, yerleşmiş ve taviz verilmeden uygulanmış temel bir ilkedir.²⁰⁰ Aynı şekilde tüm semavi dinlerde de şahsilik ilkesi mevcuttur.²⁰¹ Ancak Avrupa toplumunda yine 18. asır sonrasında bu prensip bilinmeye ve uygulanmaya başlanmıştır.²⁰² Fransız İhtilali öncesinde kanunlar bugünkü gibi şahsi sorumluluğu esas almıyor, kişiler kendi fiillerinden cezalandırıldığı gibi suç teşkil eden fiil sebebiyle o suçtan habersiz günahsız yakınları da cezalandırılıyordu.²⁰³

İslam hukukunda esasen bu ilke yalnızca suçlar için değil suçları da içine alacak düzeyde geniş bir çerçevede hiç kimsenin diğerinin günahından sorumlu tutulamaması şeklindedir.²⁰⁴ Şahsilik prensibine işaret eden birçok ayet²⁰⁵ bulunmakla birlikte Peygamber efendimizin (s.a.)

¹⁹⁵ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/161.

¹⁹⁶ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.161.

¹⁹⁷ Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 212.

¹⁹⁸ Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*, s.625.

¹⁹⁹ Avrupa toplumu ise bu ilkeyle de 18. asır sonrasında tanışmıştır. Daha öncesinde suç teşkil eden fiiller ve bu fiillere karşılık uygulanacak cezaların çeşit ve miktarları vatandaş tarafından bilinmezdi. Fiilin niteliği ve niceliğini takdir tamamen hakim'in yetkisine bırakılmıştı ve hakim herhangi bir sebep göstermeden istediği kişiyi istediği ceza ile cezalandırabilirdi. Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/406.

²⁰⁰ Cin, Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.223; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/417; Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, s.226; "*İslam yalnız failin ve failer birden ziyade ise onların öldürülmesine müsaade etti ve böylece cezayı şahsileştirdi.*" Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, s.314.

²⁰¹ "*babalar çocukları için; çocuklar babaları için öldürülmeyecek; herkes kendi günahı için öldürülecektir.*" Tesniye XXIV/16 <https://incil.info/kitap/deu/24> (Erişim 20 Mayıs 2022).

²⁰² Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/419; Şafak, *Mezheblerarası Mukayeseli*, s.56.

²⁰³ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I/227.

²⁰⁴ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.175.

²⁰⁵ Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.37.

“*Dikkat edin, bir suçlu ancak kendi aleyhine suç işler.*” ve “*Bir kimse başkasının cinayetinden sorumlu olmaz.*”²⁰⁶ şeklindeki hadis-i şerifi de açıkça bu hususu vurgulamaktadır. Yine Peygamber efendimiz (s.a.v.), Allah ve Rasulüne karşı gelen münafıkların çocuklarını, babalarının işledikleri kötülüklerden, suçlardan dolayı sorumlu tutmamıştır.²⁰⁷ Peygamberimiz sonrasında da bu ilke İslam halifeleri tarafından aynen uygulanmış ve ilkenin yerleşmesine ihtimam gösterilmiştir. Örneğin, Hz. Ali (r.a.), Haricilerden Abdurrahman b. Mülcem tarafından öldürülen bir darbe almasına rağmen ölüm döşeğindeyken yanına çağırdığı çocuklarına “*Beni öldüren başkasını öldürmeyin(kıyas etmeyin). Bekleyin, eğer onun darbesi neticesinde ölürsem, darbesine mukabil bir darbe ile intikamımı alın...*” şeklinde vasiyette bulunmuştur.²⁰⁸

Şahsilik prensibinin İslam hukukunun âkile ve kasame olmak üzere iki istisnası olduğu iddia edilse de gerek âkile gerekse de kasame müesseseleri özelde, bir yandan mağdurun kanının heder olmasını önleyerek mağduru; diğer yandan kasıtlı olmayan failin bu miktarda diyeti yüklenmek suretiyle kendisi ve ailesi bakımından ekonomik mahvına yol açmasını engellemek bakımından faili ve genelde, toplumsal kontrol mekanizmasının yerleşmesini ve dolayısıyla bu türden suçların işlenmesini azaltmak amacını güderek toplumu korumaktadır. Bu sebepten akile ve kasame müesseseleri bir başkasının failinden sorumluluk anlamında değil, toplumsal yardımlaşma amacına yönelik bir müessese olarak görülmeli ve şahsilik ilkesini zedelemeyen İslam hukukuna mahsus, sui generis bir yapıda olduğu kabul edilmelidir.

3. Eşitlik

a. Genel Olarak

İslam gelmeden önce Arap toplumunda öldürülen kişi, toplumda ileri gelen bir kimse, bir kabile lideri yahut büyük ve güçlü kabilelere mensup birisi ise öldürülen kişinin canına karşılık bir kişinin canı yetmez onlarca, yüzlerce insanın canını almakla ortam sükûnete ererdi. Ancak öldürülen kişi zayıf, güçsüz bir kimse ise onun hakkını savunan, arayan kimse çıkmazdı. Çıksa dahi karşılığını alamazdı. Daha açık bir anlatımla, güçlü kimselerin damarlarında dolaşan kan ile zayıflarınki eşit değildi. İslam böyle bir ortamda cezalarda uygulanacak ana ilkenin kıyas yani eşitlik olduğunu insanlara bildirdi ve bunu esas aldı.²⁰⁹

Bu itibarla, İslam dininin indirildiği ilk andan itibaren eşitlik fikrini savunduğu ve eşitliği açık bir şekilde farz kıldığı görülmektedir.²¹⁰ İslam hukukunda insanlar tarağın dişleri gibi eşittirler. Nitekim Kur'an hem insanların eşit olduğunu ifade etmiş hem de bu eşitlik ilkesini ihlal edenleri kınamıştır.²¹¹ Zayıf kimse, çiğnenen hakkı onun lehine geri alınıncaya kadar hukuk gözünde güçlü kimse niteliğindedir. Güçlü kimse ise çiğnediği hak kendisinden geri

²⁰⁶ Rûdânî, *Cem'ul-fevâid*, no:5241.

²⁰⁷ Şafak, *Mezheblerarası Mukayeseli*, s.57.

²⁰⁸ Maydani, “İslâm Ceza Hukukunun Genel Prensipleri Uqûbât: Penal Law”, s.62.

²⁰⁹ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 1/54.

²¹⁰ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, 1/57; Çağdaş seküler hukuk sistemleri eşitlik ilkesi ile 18. asır sonları ile 19. asrın başlarında kabul etmişlerdir. Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, 1/58.

²¹¹ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.200.

alınıncaya kadar hukuk nezdinde zayıf kimsedir.²¹² Ceza bakımından da bir farklılık gözetilmemiştir.²¹³

İslam hukukunda bir suç işlediğinde hükümdarı koruyan bir iktidar biçimi yoktur.²¹⁴ İslam'da herkesin Yüce Allah'ın huzurunda eşitliği kabul edilmiştir. Mevkice üstünlük suç ve cezada²¹⁵ değil fazilet, takva noktasında ayırıcı bir özellik olarak ele alınmaktadır.²¹⁶ Nitekim Kur'an'daki "Kim kötü bir iş yaparsa, onunla cezalandırılır. O, kendisine Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilir."²¹⁷ ayeti açıkça hiçbir ayrıcalığın faili cezalandırılmaktan kurtaramayacağına delalet etmektedir.²¹⁸ Zira suç işlenmesini önleyen, cezanın şiddeti değil, muhakkak oluşudur.²¹⁹

İslam ceza hukukunda, cezada mutlak anlamda eşitlik had ve kısas suçlarına karşılık verilecek cezalarda söz konusudur. Zira bu suçlara karşılık uygulanacak olan cezalar Şari' tarafından belirlenmiş olup herkes aynı ceza ile cezalandırılacaktır. Nitekim İslam halifesi Hz. Ömer (r.a.), içki içtiği için oğluna şübhü haddini uygulamış yani onu cezalandırmıştır.²²⁰ Yine bu konuya Peygamberimize hırsızlık suçunu işleyen kadını affetmesi talebiyle gelen sahabilere verdiği "Ey insanlar! Sizden öncekileri (Allah) ancak şunun için helak etmiştir ki; onlar aralarından şerefli biri hırsızlık ederse onu bırakırlar; zayıf olan çalarsa üzerine haddi tatbik ederlerdi. Allah'a yemin olsun ki Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık etse mutlaka elini keserdim!"²²¹ şeklindeki cevap örnek olarak verilebilir. Ancak tazir suçuna karşılık uygulanacak cezada mutlak anlamda eşitliğin olmadığı söylenebilir. Zira tazir suçunun cezasında amaçlanan husus, cezanın suçlunun üzerinde meydana getireceği tesirde eşitliktir.²²²

Cezalandırmada eşitlik ilkesi Osmanlı kanunnamelerine de yansımış ve 1840 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu'nunda "Devlet-i aliyye memurlarından ve ale'l-ıtlak sair eşhas-tan hiçkimse diğer birisinin canına kasdedemeyeceğine binaen; faraza vüzaradan birisi tarafından bir çobanın bile canına kasd vukuunda ol vezirin hakkında dahi kısas-ı şer'i icra oluna."²²³ şeklinde düzenleme altına alınmıştır.

²¹² Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/273.

²¹³ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.175.

²¹⁴ Hatta suç işleyen kişi peygamber dahi olsa bu konuda bir imtiyaz olmadığı Peygamberimiz'in(s.a.) kendisine kısas uygulamak isteyen sahabe müsaade etmesi hadisesinden anlaşılacaktır.; Ayrıca İslam hukukçuları devlet başkanının had suçu işlemesi halinde bir günah kazandığı ve şartların oluşmuş olması halinde cezayı hak ettikleri noktasında bir görüş birliği içerisindedir. Ancak devletin en yüce makamında bulunan kimseye cezanın uygulanabileceği noktasında ihtilaflar bulunmaktadır. Tartışma için bkz. Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/275-278; Ayrıca bkz. Serahsî, *Mebûsât*, IX/176-177.

²¹⁵ Mesela Avrupa'da özellikle de Fransa'da asilleri muhakeme etmek için orta ve yeniçağlarda ayrı ve özel mahkemeler mevcuttu. Bu mahkemeler "üstün mahkeme" olarak adlandırılmıştı. Servet Armağan., *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987, s.24.

²¹⁶ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/13.

²¹⁷ en-Nisâ 4/123.

²¹⁸ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.200.

²¹⁹ Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/159.

²²⁰ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/273.

²²¹ Müslim, *Hudud*, no:8.

²²² Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.37.

²²³ Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*, s.605.

b. Bireyselleştirme

Kanun koyucunun öngördüğü soyut cezaların nasıl somutlaştırılacağı, fiile ve faile dair hangi niteliklerin gözetilip irdeleneceği gibi hususlar cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesi anlamına gelmektedir. Uyuşmazlıklarda cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesi ceza hukukunun güvence fonksiyonunu icra etmekte ilaveten failin kişiliğine dair dikkate alınması gereken suçlar ile ilgili olarak adil bir cezalandırma için önem taşımaktadır.²²⁴

Temelde bireyselleştirme kurumu için cezanın failin kişiliğine uydurulması denilebilir.²²⁵ İslam ceza hukukunda bireyselleştirmenin tazir suçlarına karşılık verilecek olan cezalarda daha belirgin olduğu görülmektedir. Hakim, tazir suçlarının cezalandırılmasında öngörülmüş olan seçenek yaptırımlardan faile uygun olanı seçebilecek ve alt ve üst sınır arasında bir ceza belirleyebilecektir.²²⁶ Yaptırımın miktarı belirlenirken; suçun ağırlığına, failin durumuna, yeteneklerine ve mükerrir olup olmadığı gibi hususlara bakılacaktır. Düzenli bir hayatı olan ve her nasılsa suç işlemiş kimse daha hafif bir ceza ile uslanabilecekken, suç işlemek ve kötülük yapmak itiyadında olan kimse ise ancak daha ağır bir ceza ile uslanabilecektir.²²⁷ Nitekim bir anlık gaflet sonucunda suç işleyen kimse ile suça meyilli olan kimsenin aynı şiddette cezalandırılması, ne toplum vicdanını rahatlatacak ne de cezalandırmada adalete uygun olacaktır. Hz. Peygamberimiz'in (s.a.v.) *“İyi halli, şahsiyet sahibi kişilerin hadler hariç küçük suçlarını affediniz.”*²²⁸ hadisinde bu husus görülmektedir.²²⁹

Cezanın bireyselleştirmesi kurumunu Osmanlı Kanunnamelerinin neredeyse tamamında bulabilmek mümkündür. Örneğin, Fatih Sultan Mehmet Kanunnamesi'nin *“Eğer bir kişi ok ile yahud bıçağı ile ura, yaşlı olub döşeğe düşerse, ol uran bay olub bin akçeye dahi ziyâdeye gücü yeterse cürm ikiyüz akçe, eğer orta hallü olursa yüz akçe, fakîr olursa elli akçe cürm alına.”*²³⁰ şeklinde ifade bulan 14. maddesinde cezanın, ekonomik durumun gözetilmesi suretiyle bireyselleştirdiği görülmektedir.²³¹

4. Suç-Ceza Dengesi

Cezalar toplumda meydana gelen haksızlığın giderilmesi için zorunlu olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla amaca ulaşabilmek bakımından fail, failin kötülüğünü kendisine hissettirecek nitelikte ve ona denk bir karşılık görmelidir.²³² Bu bakımdan cezalar, hastalığa karşılık tedavi amaçlı verilen bir ilaç gibidir, ilacı ise hastanın ihtiyacı oranında, miktarınca vermeli bu konuda aşırıya gidip had aşılmalıdır.²³³

²²⁴ Üzülmüş, Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.699.

²²⁵ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.201.

²²⁶ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/153.

²²⁷ Akşit, *İslam Ceza Hukuku*, s.140; Zerkâ, *İslam Hukuku*, II/466.

²²⁸ Rûdânî, *Cem'ul-fevâid*, no:5184.

²²⁹ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.201.

²³⁰ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, I/349.

²³¹ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, I/160.

²³² Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.55.

²³³ Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi*, s.436; Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/160.

İslam öncesi İlkel hukuk sistemlerinde ve Cahiliye Devri Araplarında suç ve cezada denklik gözetilmiyor suça karşılık verilen tepkiler çok ağır oluyordu.²³⁴ İslam'ın zuhuruyla birlikte suç ile buna karşılık olarak verilecek cezanın birbirine denk olması esası net bir şekilde kabul edilmiştir.²³⁵ İslam ceza hukukunda aslanan cezanın kısas olması da bu yönüyle suç-ceza dengesine işaret etmektedir.

Allah'ın adaletle muamele emrinin bir yansıması²³⁶ olarak suç-ceza dengesi, aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin de bir gereğidir. Buna göre cezalandırmada orantılı olmak, yani daha ağır fiili daha ağır cezalandırmak gerekmektedir.²³⁷ Kur'an suç-ceza dengesini, orantılılık ilkesini getirmiştir.²³⁸ Bu hususa işaret eden birçok ayet-i kerime bulunmaktadır.²³⁹ Örneğin, “*Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür(ona denk bir cezadır).*”²⁴⁰ ayetinde suç ve suça karşılık uygulanacak yaptırımın denk olmasının vurgulandığı görülmektedir.²⁴¹

Suç karşılık belirlenecek olan yaptırımın ağırlığı ya da hafifliği noktasında devletin siyasi rejimi ve işlenen suçun toplumsal bakımdan bıraktığı etki önem arz etmektedir. Örneğin, devlet kendisini güçlü hissediyorsa bağı (isyan) suçunu hafif cezalarla geçiştirebilir. Ancak isyancılar kamu düzenini bozmuş, toplumun huzurunu kaçırmış ve siyasi otoriteyi zayıflatmışsa yani devlet kendisini zayıf hissediyorsa daha ağır şekilde cezalandırabilecektir.²⁴² Öte yandan Hz. Ömer'in (r.a.) kıtlık zamanlarında, hırsızlık suçunu cezalandırmamış olması da bu hususa örnek olarak verilebilir.²⁴³

C. CEZALANDIRMANIN AMACI

Cezanın amaçları Yunan filozoflarından günümüze kadar ilgilenilen, üzerinde düşünülen bir konu olmuştur.²⁴⁴ Hukukçuların yanı sıra düşünürlerin, sosyologların da bu konuyla yakından ilgilendikleri görülmektedir.²⁴⁵

Kişiler hukuk düzeninin üzerine yüklediği sorumlulukları ihlal edici davranışlarda bulunursa söz konusu bu davranışından sorumlu olacaktır. Nitekim yükümlülükleri ihlal etmesi

²³⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.55.

²³⁵ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, I/12.

²³⁶ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.87.

²³⁷ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.33.

²³⁸ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.199.

²³⁹ Suat Erdoğan, “Kur'an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2014): s.176-177.

²⁴⁰ eş-Şûrâ 42/40.

²⁴¹ Suç-ceza dengesinin günümüzde de ihtimam gösterilen bir husus olduğu söylenebilir. Nitekim Yargıtay bir kararında; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/1234 K. 2021/4539 T. 2.6.2021 “... işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı olacak şekilde maddede öngörülen alt ve üst sınırlar arasında hakkaniyete uygun bir cezaya hükmolunması gerekirken, tamamen kusurlu olarak meydana getirdiği kaza sonucu bir kişinin ölmesine üçü nitelikli şekilde olmak üzere 8 kişinin yaralanmasına neden olan sanık hakkında, adalet ve hakkaniyet kuralları uyarınca cezada orantılılık ilkesi gözetilerek, alt sınırdan daha fazla uzaklaşmak suretiyle ceza tayini gerekirken, yazılı şekilde hüküm kurulurak sanık hakkında eksik cezaya hükmolunması ... kanuna aykırı olup ...” Benzer nitelikte bir karar için bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/2140 K. 2021/6187 T. 23.9.2021.

²⁴² Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.56.

²⁴³ Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 218.

²⁴⁴ Cezalandırmanın amacına dair ileri sürülen teoriler için bkz. Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, s.231; Mısır Ceza Kanununun cezalandırmada esas aldığı teorileri görmek için bkz. Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/637.

²⁴⁵ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, III/20.

sebebiyle haksızlık içeren bir fiil gerçekleştikten sonra söz konusu haksızlığın hiç gerçekleşmemiş gibi kabulü mümkün olmadığı gibi haksızlığı gerçekleşmemiş hale döndürmekte mümkün değildir. Toplumsal düzenin devamlılığı haksızlık oluşturan davranışa karşılık birtakım yaptırımların uygulanmasıyla mümkün olmaktadır. Bu itibarla yaptırım, insanın üzerine yüklenen yükümlülüklerle aykırı davranmasının hukuki bir sonucudur. Zira gerçekleşen haksızlık ile hukuk düzeninin kişiler arasında kurmuş olduğu denge bozulmaktadır. Yaptırımın uygulanmasında güdülen amaç ise söz konusu dengenin yeniden tesisidir.²⁴⁶ Ancak dengenin tesisi görevi yani cezalandırma hak ve yetkisi İslam hukukunda da günümüzde olduğu gibi devletin tekelindedir.²⁴⁷ Cezalandırma hak ve yetkisi devletin ayrılmaz bir parçası olması sebebiyle ihkak-ı hak suçtur.²⁴⁸

İslam ceza hukukunda, diğer tüm semavi dinlerde olduğu gibi, cezalar, bireylerin ıslah edilmesi, toplumun ve kamu düzeninin korunması, adaletin tesisi için konulmuştur.²⁴⁹ Yüce Allah'ın (c.c.) koyduğu bütün hükümler insanların menfaatleri içindir. Nitekim yeryüzündeki bütün varlıklar Allah'ın emir ve yasaklarına uymasalar, bunlara karşı bir isyan içerisinde olsalar da O'na bir zarar veremeyeceklerdir. Öte yandan emir ve yasaklara tamamıyla uyum sağlamış olmakla da O'na bir fayda sağlamış olmayacaklardır.²⁵⁰

İnsanların suç işlemelerini gözlemek ve hemen cezalandırmak İslam'ın ruhuna uymayan bir anlayıştır.²⁵¹ Nitekim İslam hukukunda, cezadan gaye kişiyi amansız, acımasız bir şekilde cezalandırmak değil, suçluyu yakalayıp toplumu onun kötülüklerinden korumak ve ıslahını sağlayabilmektir.²⁵² Dolayısıyla ceza bir amaç olarak görülmemekte, İslam'ın hedeflediği yüksek ahlaki değerleri, bireylerin ve toplumun yararını koruma amacına yönelik son çare olarak başvurulmuş bir vasıta, araç olarak görülmektedir.²⁵³ Bu itibarla İslam ceza hukukunda cezanın amacını "rahmet" kelimesinde toplamak mümkündür.²⁵⁴ Nitekim bir kanun koyucu olarak müstakil bir hukuk düzeni ile insanlığa gönderilen Peygamberimiz (s.a.v.) toplumlara zulmetsin yahut intikam alsın diye değil aemlere rahmet olarak gönderilmiştir.²⁵⁵ Kur'an'da "*Habibim onların üzerine musallat zorba bir adam değilsin*"²⁵⁶, "*Biz seni habibim, âlemlere başka bir şey için değil ancak rahmet için gönderdik*"²⁵⁷, "*Onların üstünde bir zorba değilsin sen*"²⁵⁸ ayetlerinde bu husus açıkça görülebilecektir.

²⁴⁶ Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.769.

²⁴⁷ Mehmed Aziz, *Mufassal Nazariyyât-ı Ceza*, s.173; Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, VIII/508; Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.61; Eski Türk Devletlerinde de cezalandırma hak ve yetkisi devletin tekelindedir. Detaylı bilgi için bkz. Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, s.280.

²⁴⁸ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.198.

²⁴⁹ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/18.

²⁵⁰ Çalışkan, "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", s.368; Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.34.

²⁵¹ Çalışkan, "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", s.368.

²⁵² Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/623; Zeydân, *İslam Hukukuna Giriş*, s.546; Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, s.35.

²⁵³ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.300; Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.57.

²⁵⁴ Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi*, s.445; Çalışkan, "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", s.368.

²⁵⁵ Akşit, *İslam Ceza Hukuku*, s.58.

²⁵⁶ el-Gâşiye 88/22.

²⁵⁷ el-Enbiyâ 21/107.

²⁵⁸ Kâf 50/45.

İslam ceza hukukunda öngörölmüş olan her ceza bir amacı gerçekleştirmek üzere konulmuştur. Amaçsız bir ceza örneğinden söz etmek mümkün değildir.²⁵⁹ Temelde bu amacın, topluma karşı işlenen suçlarda önleme ve caydırma; kişilere karşı işlenen suçlarda ise onarma, tamir ve tazmin olduğu söylenebilir. Ancak bazı suçlarında bu amaçlar dışında spesifik anlamda hizmet ettikleri amaçlar bulunabilir. Örneğin, Allah ve Rasulu'nün öngördüğü suçlardan, kısas insan canını koruyup öldürmeyi ve kan davalarını önlemeyi; zina, nesep bozukluğu ve ırz ve namusu korumayı; hırsızlık, insanların mallarının güvenliğini sağlamayı; kazf, şeref, haysiyet ve aile düzenine yönelik saldırıları önlemeyi amaçlamaktadır.²⁶⁰

Tarih içerisinde suç işlemiş kimseye, ceza olarak onu toplum nezdinde küçük düşürücü ve yalnızca ona acı çektirmeye yönelik uygulamaların olduğu bilinmektedir.²⁶¹ Gerçekten de 18. asra kadar Avrupa'da cezanın amacı; intikam ve teşhirden ibarettir. Bu dönemde cezalar arasında yakmak, çarpmıha germek, kemikleri kırmak, burun, dudak, kulak gibi organları kesmek suretiyle canavarca hisle dolu cezalar bulunmaktadır. Yine 18. asrın sonlarına kadar, İngiliz ceza hukukunda iki yüz kadar; Fransız ceza hukukunda iki yüz on beş kadar suçun cezası ölüm olmakla birlikte çok basit suçlara dahi ölüm cezası verilebilmekteydi.²⁶² Dolayısıyla, 18. asra kadar Avrupa'da cezanın amacı toplumu korumak ve suçluyu ıslah etmek olmadığından, ölüm kişiyi yargılanmaktan ve cezalandırılmaktan kurtaran bir şey olarak görülmez yaşayan insan gibi ölmüş insanlar da yargılanırdı. İlaveten hayvanlar ve bitkiler de suçlu olarak kabul edilir, muhakeme konusu yapılırdı ve cezalandırılırdı.²⁶³ Cahiliye Dönemi Araplarında da durum Avrupa'ya benzer şekildeydi. Örneğin, insan bir kuyuya veya maden ocağına düşerek ölse yahut bir hayvan tarafından öldürülse bu eşyaların mülkiyeti kişinin diyeti olarak yakınlarına geçmekteydi. Yani insandan başka varlıkların da cezai sorumluluğu kabul ediliyordu. Hz. Peygamberimiz (s.a.) *“Konuşamayan hayvanlarla maden ocağının ve kuyuların ceza sorumluluğu yoktur.”*²⁶⁴ buyurarak cezai sorumluluk için öncelikle fiilin bir insan davranışından kaynaklanması gerektiği kuralını getirmiştir.²⁶⁵

İslam hukukunun öngördüğü kanunların genel davranış kurallarıyla iç içe ve irtibat halinde ve fazilet kurallarına tamamen uygun olduğu görölmektedir. Cezalandırmaya konu davranışlar ise kötü davranışlardır. Suç teşkil eden zararlı fiiller eğer ispatlanabiliyorsa, suçlu dünyada cezalandırılacaktır. Ancak ispatlanamıyorsa suçlunun durumu kıyamet gününde Yüce Allah'a (c.c.) kalmıştır yani ahirette cezalandırmaya muhatap olacaktır.²⁶⁶ Bir de suçu ispatlanan suçlunun dünyada cezalandırılmaması hali vardır ki bu en tehlikelidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) bu konuda *“Gizli kalmış masiyet failine zarar verir; ortaya çıkmış fakat*

²⁵⁹ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, s.45.

²⁶⁰ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, s.45-46.

²⁶¹ Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.776.

²⁶² Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/634; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I/225.

²⁶³ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/405; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I/225.

²⁶⁴ Müslim, *Hudud*, no:45.

²⁶⁵ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.76.

²⁶⁶ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/19.

cezalandırılmamışsa toplum zarar görür.” buyurmaktadır.²⁶⁷ Dolayısıyla toplumun huzuru, kamunun güveni için ilke olarak hiçbir suç cezasız kalmamalıdır.

1. Genel Önleme

Genel önleme, suçun faili dışındaki diğer insanların ve özellikle suça eğilimli kişilerin aynı suçu işlememeleri noktasında bir caydırıcılık amacı taşımaktadır.²⁶⁸ Bu önemine binaen genel önleme, İslam ceza hukukunda da Şari'in güttüğü hedeflerden birisi ve hatta en büyüğüdür.²⁶⁹ Klasik İslam hukuku kaynaklarında ceza, bu özelliği sebebiyle “suçun işlenmesinden önce bir engel; işlendikten sonra ise müeyyide” olarak tanımlanmıştır.²⁷⁰ İlâveten İslam hukukunun uhrevi ve dünyevi olarak iki boyutunun olması yani cezai hükümlerin aynı zamanda dini birer emir veya yasak olması ve söz konusu hükümlere uygun davranıp davranmamanın ahirete karşılaşılabilecek olan ceza veya mükâfat inancı müslümanları bu hükümlere uymaya teşvik etmektedir.²⁷¹ Öte yandan suça karşılık uygulanacak olan cezanın önceden belirlenmiş olması, suç işlenmeden önce bir tehdit unsuru oluşturduğundan cezalandırılma korkusuyla insanlar, kanunlara uymaya zorlanmakta ve potansiyel suçluların önü kesilmektedir.²⁷²

Suçlu kimseye işlediği fiile karşılık uygulanacak cezanın her ne kadar kişisel bir boyutta etki alanına sahip olduğu düşünülse de onun etki alanı esasında kitlesel bir boyut arz etmektedir.²⁷³ Dolayısıyla genel önleme amacına suçun cezasının önceden belirlenmiş olması kadar, suçun işlenmesi halinde cezanın infaz edileceğinin bilinmesi de aynı şekilde hizmet etmektedir. Cezaların alenen infaz edilmesi halinde, suçlunun cezalandırıldığını gören kimseler, eğer suç işlerlerse kendilerinin de aynı şekilde cezalandırılacaklarını görmeleri ve bundan korkmaları genel önleme bakımından ayrı ve önemli bir nitelik arz etmektedir.²⁷⁴ Bu husus Kur'an'da “Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun.”²⁷⁵ denilerek açık bir şekilde vurgulanmaktadır. Hukuk uygulamasında da alenen infaza, en azından infaz sırasında bir kısım insanın bulunmasına çok ihtimam gösterilmiştir. Örneğin, herhangi bir had suçunu infaz edilirken veliyyül emrin yahut vekilinin mutlaka bulunması gerekmektedir.²⁷⁶

2. Özel Önleme

Cezalandırmanın amaçlarından bir tanesi de suçlunun ıslahı yani özel önleme amacıdır. Özel önleme, suç failini ıslah etmek suretiyle yeniden suç işlemesine engel olmak ve topluma

²⁶⁷ Müttaki, *Kenzü'l-Ummal*, III/179, No: 5582 akt. Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.276.

²⁶⁸ Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/159.

²⁶⁹ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/11.

²⁷⁰ Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.58; Zeydân, *İslam Hukukuna Giriş*, s.544; Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.89.

²⁷¹ Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.62.

²⁷² Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.275; Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.57.

²⁷³ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, s.45.

²⁷⁴ Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.58; “Haslar kadısına hüküm: Mora'dan Yorgi adlı levend kafir, katip Hasan'ın bir gümüş at zincirini çalıp mahkemede koynundan çıkartılıp sorulunca “şeytana uydum” diye cevap verdiğinden elinin kesilmesini emrettim... varınca tehir etmeyip mahallinde Şer'le elini kestirin ki başkalarına ibret olsun” BOA, 62 Numaralı Mühimme Defteri, s. 103/228, akt. Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.276.

²⁷⁵ en-Nûr 24/2.

²⁷⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/188.

faydalı birey olarak yeniden kazandırmak amacını gütmektedir.²⁷⁷ Toplumların ayakta durabilmesi ancak fertlerin ıslahı ile mümkündür. İslah edilen suçlunun hata ve yanlışları tamir edilerek fail tekerrüre düşmekten korunmakta ve kurallara uygun hareket eden bir kişilik elde etmekte²⁷⁸ yani hukuk ve meşruiyet dairesine çekilmekte ve topluma yeniden faydalı bir birey olarak kazandırılmaktadır.²⁷⁹ Nitekim en iyi ceza, en fazla ıslah kudretine sahip olandır.²⁸⁰

İslam hukukçularının bazıları cezanın ıslah amacına da değinmişlerdir. Örneğin, Maverdi tazir cezalarından bahsederken “*Fiilin ve failin durumuna göre değişen tazir cezaları bir bakıma faili doğru yola iletme, kötü işlerden sakındırma, edblendirme, ıslaha yarayan...*”²⁸¹ diyerek cezalarda ıslah amacı olduğunu vurgulamıştır. Yine İbn Teymiyye’de “*Cezalar, Allah’ın kullarına bir rahmetidir. Allah’ın rahmetinden sudur etmiş kullara iyilik amacıyla gönderilmiştir. Onun için babanın evladına terbiyeyi, doktorun hastayı tedaviyi kastı gibi suç işleyen de suçu karşılığı ona iyilik ve rahmet olarak cezalandırılması gerekir.*” diyerek cezayı iyileştiren, arındıran, terbiye eden bir müessese olarak belirtmiştir. Gerçekten de faydalı, şifa verici ilacın acı çektirici olması onun ilaçlığını kabule engel değildir.²⁸²

İslam ceza hukukunda cezalandırmanın amacının intikam, öç almak olmadığı suç işleyen failin cezanın infazından önce düzelme eseri göstermesi, suçunu ikrar etmesi yani ıslah olmuş, tövbe etmiş olmasının çoğu kez cezalandırılmasına engel oluşundan anlaşılabilir. Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) hırsızlığını ikrar eden kimseye “*Senin hırsızlık ettiğini sanmıyorum.*” diye yanıt vermiştir.²⁸³ Yine zina yaptığını gelip ikrar eden bir kimseyi ise üç kez geri çevirmiş dördüncü gelişinde ise “*Belki sen yapmamışsın(öpmüş veya bunun gibi bir şey yapmışsın)dır.*” demiş ve cezalandırmada umulan gayenin gerçekleşmiş olması sebebiyle bu suura eren kimseleri kurtarmak istemiştir.²⁸⁴ Yine birçok Kur’an ayetinde²⁸⁵ birbirine yakın ifadelerle suç işledikten sonra pişmanlık duyan ve ıslah olanların affedileceği belirtilmiştir.²⁸⁶

3. Kefaret

Fail suç işlemekle hem Allah’ın emrine aykırı hareket etmekte hem de hukuki bir değeri ihlal etmektedir. Hukuki değer ihlali dünyevi cezanın infazını gerektirmektedir. Allah’ın emrine itaatsizlik ise ahirete kalmıştır. Ancak İslam hukukçularının çoğunluğu dünyada infaz edilen cezanın failin işlediği suça kefarete olduğunu, suçluyu temizlediğini ve onu ahiretteki cezadan kurtaracağı düşüncesindedir. Nitekim Allah’ın eşsiz adalet ve sonsuz merhameti bunu

²⁷⁷ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.303; Dağcı, *İslam’da Müessir Fiiller*, s.58; Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, s.46; Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/160.

²⁷⁸ Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, III/24.

²⁷⁹ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.90.

²⁸⁰ Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/159.

²⁸¹ Mâverdi, *El-Ahkâmü’s-Sultaniyye*, s.442.

²⁸² Zeydân, *İslam Hukukuna Giriş*, s.545.

²⁸³ Ebû Yûsuf, *Harâç*, s.266.

²⁸⁴ Akşit, *İslam Ceza Hukuku*, s.63; Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi*, s.445.

²⁸⁵ el-Bakara 2/160, Âl-i İmrân 3/89, en-Nisâ 4/16, 146, el-Mâide 5/39, el-En’âm 6/48, el-Enfâl 16/119, en-Nûr 24/5.

²⁸⁶ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.276.

gerektirmektedir. Cezanın infaz edilmiş olmasının uhrevi sorumluluğu kaldırmasına ise “*ceva-bir*” denilmektedir.²⁸⁷

Bu itibarla İslam ceza hukukunda, cezalandırmanın amaçlarından bir tanesinin de kefarete olduğu söylenebilecektir. Hz. Peygamberimiz (s.a.) de “*Kim suçlardan birini irtikap eder de onun cezasına çarptırılırsa bu onun kefaretidir.*”²⁸⁸ buyurarak bu hususu vurgulamıştır. Kefaret “*işlenen bir kötülüğün ödetilmesi dünyevi cezanın ahiret cezasından mahsup edilmesi*” anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, failin dünyada işlediği fiilin karşılığını almış olması sebebiyle fiilden ötürü edindiği günahlarından arınmasıdır.²⁸⁹ İslam hukukunda öngörülen düzenlemeler ve onlara uygun olarak verilen mahkeme kararları ilke olarak uhrevi sorumluluğu kaldırmaktadır.²⁹⁰ Dolayısıyla, çektiği dünyevi cezanın ahiretteki cezasına kefarete olacağı inancıyla suçlu, cezaya gönül rızasıyla boyun eğecek, isyan etmeyecektir. İlâveten, cezanın infazıyla temizlendiği ve toplumla olan hesabının görüldüğü düşüncesiyle psikolojik açıdan rahatlayacak ve ümidini kaybetmeyerek yeniden suç işlemek için elinden geleni yapacaktır. Yine, cezalandırmanın bir temizlik olduğuna inanan toplumda faile, cezanın infazı sonrasında suçlu gibi bakılmayacak, onu benimseyecek ve topluma karışmasına müsaade edecektir. Bu vesileyle gerek mağdurun ve gerekse de toplumun vicdanı tatmin edilmiş olacaktır.²⁹¹ Cezası infaz edilen kimse artık, haksız yere hapsedilemeyecek ve onu üzecek şekilde azarlayıcı, ayıplayıcı konuşmalar yapılamayacaktır. Zira bunlar açık bir şekilde yasaklanmıştır.²⁹² Hz. Peygamber, suçlu kimselerin insanlardan uzak düşmemeleri için ayıplanmalarını istemiştir. Had cezası infaz edilen bazı suçluları halkın ayıpladığını ve “*Allah seni rezil rüsva etsin*” dediklerini işitmiş ve bunun üzerine “*Bu adam hakkında şeytana yardımcı olmayın.*” buyurmuştur.²⁹³

Cezanın kefarete amacı, seküler hukuk sistemlerinde aynı içerikte olmayan bir kurumdur. Zira İslam’da, daha önce de ifade ettiğimiz üzere, cezalar dünyevi ve uhrevi olarak bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu yönüyle kefarete amacının İslam hukukuna mahsus bir müesseseye olduğu görülmektedir. Öte yandan İslam ceza hukukundaki kefarete müessesesinin, modern hukuk bakımından mükerrer cezalandırma yasağına (non bis in idem) benzer bir nitelik arz ettiği söylenebilecektir.

D. CEZALARIN ÇEŞİTLERİ

Cezaları yöneldiği değerlere ve hukuki niteliklerine göre çeşitli ayrımlara tabi tutmak mümkündür.²⁹⁴ Halen daha ülkelerin ceza kanunlarında bu ayrımlar çeşitlilik göstermektedir.

²⁸⁷ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.90

²⁸⁸ Müslim, *Hudud*, no:41; Ayrıca bkz. Rûdânî, *Cem'ul-fevâid*, no:5192.

²⁸⁹ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.275.

²⁹⁰ Talip Türkan, “İslâm Hukukunda Uhrevî Sorumluluk Bakımından Yargı Kararlarının Geçerliliği Sorunu”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 5 (2005), s.177; ayrıca bkz. Peters, *Islamic Law*, s.54.

²⁹¹ Dağcı, *İslam'da Müessir Fiiller*, s.62.

²⁹² Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, III/188.

²⁹³ Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II/24; Ayrıca bkz. Rûdânî, *Cem'ul-fevâid*, no:5347.

²⁹⁴ Üzülmüş, Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.565.

Cezadan beklenen fayda ve ceza ile elde edilmek istenen amaçlar doğrultusunda farklı cezalar öngörülmekte ve yine cezalar çeşitli tasniflere konu olmaktadır.²⁹⁵

İslam ceza hukukunda cezalar çeşitli tasniflere konu olmuştur.²⁹⁶ Bunlardan biri suçların ayırımında olduğu gibi had, kısas ve tazir cezaları ayırımındır. Diğerleri ise aralarındaki ilişki biçimine göre yapılan asli, bedeli, tebei ve tekmili cezalar ayırımındır.²⁹⁷ Asli cezalar, bir suç için öngörülmüş asıl cezalardır. Örneğin, adam öldürmede asli ceza kısas, hırsızlıkta el kesmedir. Bedeli cezalar, herhangi bir hukuki sebeple asli cezaların uygulanamaması durumunda öngörülen cezalardır. Örneğin, adam öldürmede kısasın düşmesi sonucunda diyet ödenmesi bedeli cezadır. Tebei (ilave) cezalar ise adam öldürme suçunda failin ölenin mirasından mahrum kalmasında olduğu gibi suç için öngörülmüş olan asli cezaya hükmedilmesiyle doğrudan açığa çıkan ve ayrıca hükmedilmesine gerek duyulmayan cezalardır. Tekmili (tamamlayıcı) cezalar ise suç için öngörülmüş asli cezaya bağlı olarak verilen ancak hakim ayrıca hükmetmesiyle kesinleşen cezalardır. Zina veya yol kesme suçunda ek olarak verilen sürgün cezası tekmili ceza örneğidir.²⁹⁸

TCK'nin 45. maddesinde “*Suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezalar, hapis ve adli para cezalarıdır.*” denilerek cezalar bakımından hapis ve adli para cezası ayrımı yapılmıştır. Her ne kadar TCK'de, İslam ceza hukukunda aralarındaki ilişki biçimine göre yapılan asli, bedeli, tebei ve tekmili ceza ayrımı benimsenmemiş ve daha çok seçenek cezalar öngörülmüş olsa da bu ayırım günümüz kanun hükümleriyle mukayese edildiğinde bir benzerlik olduğu görülmektedir. Örneğin, TCK uyarınca verilen cezaların kanuni sonucu olarak, ayrıca bir hakim hükmüne gerek kalmaksızın TCK'nin 53. maddesi gereğince birtakım güvenlik tedbirleri gündeme gelmektedir. İlaveten TMK'nin 578. maddesinde mirastan yoksunluk sebebi olarak “*Mirasbırakanı kasten ve hukuka aykırı olarak öldüren veya öldürmeye teşebbüs edenler*” gösterilmiştir. Buna göre fail öldürdüğü kimsenin mirasçısı olamayacaktır. Bu husus hakim hükmüne gerek olmadan kanun gereğince kendiliğinden doğacaktır. Bu bakımdan İslam ceza hukukundaki tebei(ilave) cezalara benzer oldukları söylenebilecektir.

Öte yandan Askeri Ceza Kanunu'nun 29. maddesinde Türk Silahlı Kuvvetlerinden çıkarma, rütbenin geri alınması, askeri öğrencilik hukukunu kaybettirme olmak üzere fer'i nitelikte cezalar öngörülmüştür. Bunların bir kısmı İslam ceza hukukundaki tebei cezalar ile bir kısmı da tekmili cezalar ile aynı konumdadır. Örneğin, AsCK'nin 30. maddesi uyarınca taksirli suçlar hariç olmak üzere, bir seneden fazla hapis cezası verilmesi veya aynı maddede sayılan suçlardan herhangi birinin işlenmesi durumunda mahkeme hükmünde ayrıca ve açıkça belirtilmemiş olsa dahi Silahlı Kuvvetlerden çıkarma cezası uygulanacaktır. Bu yönüyle Türk Silahlı

²⁹⁵ Dönmezer - Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, III/51; Ülkelerin hukuk sistemlerinde bu gibi cezaların varlığına ilişkin geniş bilgi için bkz. Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, III/53-55.

²⁹⁶ Cezaların çeşitleri için bkz. Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 219-225; Sabri Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.91-92.

²⁹⁷ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, s.40-41; Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s.56; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I/643-644; ETCK dönemine ilişkin ayırım hakkında bkz. *Türk Hukuk Lügati*, s.50.

²⁹⁸ Cin, Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.247; Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.300; Türcan, *İslam Hukuku*, s.519.

Kuvvetlerinden çıkarma cezası tebei bir ceza niteliğindedir. Aynı maddenin devamında ise taksirli suçlardan verilen cezalar hariç olmak üzere, faile üç aydan fazla hapis cezası verilmesi durumunda Silahlı Kuvvetlerden çıkarma cezası hakimnin takdirine bırakılmıştır. Diğer bir deyişle, bu cezanın infazı için ayrıca ve açıkça hakim hükmüne gerekmektedir. Bu yönüyle ise tekmili ceza niteliğindedir.

İslam ceza hukukunda cezaların tasnifi noktasında modern hukuk mantığına uygun olarak en doğru ayırımın Avcı tarafından yapıldığı görülmektedir.²⁹⁹ Buna göre cezaları; ölüm cezası, organ kesme cezası, dayak cezası, hapis cezası, sürgün cezası ve para cezası³⁰⁰ olarak ayırma tabi tutmak mümkündür.

SONUÇ

Suç, İslam hukukundaki adıyla cerime, Şari' yahut yetkili yasama organı tarafından yasaklanmış ve karşılığında bir ceza öngörülmüş fiillerdir. İslam hukukunda suçlar temelde had, kısas ve tazir suçları olarak ayrılmıştır. Türkler asırlar boyu taviz vermeden İslam hukukunu ve dolayısıyla bu suç ayırımını uygulamışlardır.

Had suçları, Şari' tarafından öngörülen Allah (kamu, toplum) hakkını ihlal eden; kısas suçları Şari' tarafından öngörülmekle birlikte kişi hakkını ihlal eden suçlardır. Tazir suçları ise diğer suçlara nazaran kapsam itibarıyla çok geniş ve Şari' tarafından öngörülmemiş gerek Allah gerekse de toplum hakkını ihlal eden suçlardır.

Kanunilik ilkesi ve geçmişe yürümezlik gibi onun doğal sonuçlarına İslam'ın ilk zuhur döneminden itibaren uyulmuştur. Her ne kadar tazir suçlarında bu durum biraz daha geniş yorumlansa da hukuk uygulamasında, Osmanlı'da olduğu gibi, tazir suçları da önceden tespit ve tayin edilmiştir. Ayrıca suçun oluşabilmesi bakımından maddi unsurun zorunluluğuna vurgu yapılmış ve tamamlanmamış, teşebbüs aşamasında kalan suçların tamamlanmış suçlar ile arasında ayırım net bir şekilde yapılmıştır. Yine manevi unsur bakımından kast ve taksirden doğan cezai sorumluluğun ayırımı yapılarak gerek kasıtlı gerekse de taksirli suçlar öngörülmüştür.

Cezalandırma bakımından ise şahsilik ilkesine önem verilmiş, bir kimsenin işlediği suç sebebiyle yalnızca kendisinin cezalandırılacağı vurgulanmıştır. Ayrıca cezalandırma da her kim olursa olsun kanun önünde eşit olduğunu, suç teşkil eden fiil yargı organları nezdinde ispat edilmiş ise muhakkak cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Cezalandırmanın amaçları bakımından ıslah, pişmanlık ve düzelme göstermeye çok önem verilmiş, sanığın ıslah olduğuna dair emareler bulunduğu takdirde olabildiğince cezalandırmadan sakınılmıştır. Ayrıca cezanın infazı kamuya açık bir şekilde yapılmış ve muhtemel suçluların önlenmesi istenmiştir. İlâveten, kişinin işlediği suç karşılığında dünyada gördüğü cezanın, suç işlemekle edindiği günahı arındırdığı ve ahirette bu suç sebebiyle hesaba çekilmeyeceği ifade edilmiştir.

²⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.277.

³⁰⁰ Tazir cezası olarak mal para almak Ebu Yusuf'a göre caizdir. Ekrem Buğra Ekinci, *İslam Hukuku Umumi ve Hususi Hükümler*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2018, s.306.

Son olarak, İslam ceza hukuku ve günümüz hukukunun kabul ettiği teknik anlamda suç ve ceza kavramlarının içerik ve işleyiş bakımından birbirlerine benzer nitelikte olduğu, çoğu kez uyuştığı görülmektedir. Bunda İslam hukukunun ceza hukukuna dair temel birtakım ilke ve esasları vazederek öncülük etmiş olmasının büyük bir etkisi olduğu şüphesizdir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmed. *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*. Cilt I. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2011.
- Ahmed Akgündüz, "1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları Tatbik Şekli ve Men'i İrtikâb Kanunnamesi". *Bellekten* 51/199 (1987): 153-191.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*. 11 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990.
- Akşit, M. Cevat. *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 3. Basım, 2019.
- Ansay, Sabri Şakir. *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 4. Basım, 2002.
- Armağan, Servet. *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku -I- Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 3. Basım, 2018.
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Atlas Akademi, 8. Basım, 2019.
- Aydın, M. Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 17. Basım, 2020.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Cin, Halil ve Ahmed Akgündüz. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017.
- Cin, Halil ve Gül Akyılmaz. *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Sayram Yayınları, 13. Basım, 2021.
- Çalışkan, İbrahim. "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Had Cezaları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1990), 367-397.
- Dağcı, Şamil. *İslam Ceza Hukukunda Müessir Filler*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Demir, Abdullah. *Mufassal Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Astana Yayınları, 2019.
- Demir, Bayram. *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi*. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2018.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2003.
- Dönmezer, Sulhi ve Sahir Erman. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*. 4 Cilt. İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Ebü Yûsuf. *Kitâbü'l-Harâç*. çev. Ali Özek. İstanbul: Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık, 2019.
- Ebü Zehra, Muhammed. *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*. çev. İbrahim Tüfekçi. 2 Cilt. İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, 1994.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *İslam Hukuku Umumi ve Hususi Hükümler*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Erdoğan, Suat. "Kur'an Ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2014): 125-182.
- Erem, Faruk. *Türk Ceza Hukuku*. Cilt I. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 5. Basım, 1960.
- Erturhan, Sabri. *İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020.
- Esen, Hüseyin. *İslâm'da Suç ve Ceza-İslam Hukukunda Uhrevi Sorumluluk*. İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.
- Güriz, Adnan. *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 13. Basım, 2011.

- Hakeri, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 22. Basım, 2019.
- İbn-i Âbidin. *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürrü'l-Muhtar*. çev. Ahmed Davudoğlu. 18 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1982.
- İbrâhim Halebî. *İzahlı Mülteka El Ebbur Tercümesi*. çev. Mustafa Uysal. 4 Cilt. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2015.
- Kahveci, Nuri. *Ana Hatlarıyla İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Karaman, Hayreddin. *Fıkıh Usulü (İslam Hukukunun Kaynakları, Metodu ve Felsefesi)*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 11. Basım, 2013.
- Karaman, Hayrettin. *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 11. Basım, 2016.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 9. Basım, 2016.
- Kumbasar, H. Murat. *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.
- Mâverdi, Ebu'l-Hasan Habib el-. *El-Ahkâmu's-Sultaniyye*. çev. Ali Şafak. Ankara: Bedir Yayınevi, 2020.
- Maydani, Riyad. "İslâm Ceza Hukukunun Genel Prensipleri Uqûbât: Penal Law". çev. Şamil Dağcı. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 4/1 (1990): 61-70.
- Mehmed Aziz. *Mufasssal Nazariyyât-ı Ceza*. Kostantiniyye: Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1316.
- Merginani, Burhanüddin Ebu'l-Hasaa Ali B. Ebu Bekir. *El-Hidaye Tercemesi*. çev. Ahmed Meylani. 4 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2021.
- Mevsilî, Abdullah Bin Mahmud . *El-İhtiyar Li-Ta'lili'l-Muhtar*. çev. Ahmet Oğuz - Mustafa Bülent Dadaş - Tahir Tural. 5 Cilt. İstanbul: Nuh Yayıncılık, 2017.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim B. El-Haccâc. *Câmi'u's-Sahîh*. çev. Ahmed Davudoğlu. 10 Cilt. İstanbul: Şifa Yayınevi, 2020.
- Ömer Hilmi. *Miyâr-ı Adâlet*. İstanbul, 1301.
- Özgenç, İzzet. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara : Seçkin Yayıncılık, 17. Basım, 2021.
- Peters, Rudolph. *Crime And Punishment In Islamic Law: Theory And Practice From The Sixteenth To The Twenty-First Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Rûdânî, İmam Muhammed B. Muhammed B. Süleyman. *Büyük Hadis Külliyyatı Cem'ul-Fevâid Min Câmi'il-Usûl Ve Mecmaiz-Zevâid*. 5 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Sava Paşa. *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*. çev. Baha Arıkan. 2 Cilt. Ankara: Yeni Matbaa, 1955.
- Schacht, Joseph. *An Introduction To Islamic Law*. Oxford: Clarendon Press, 1982.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed B. Ahmed Es-. *Mebisüt*. ed. Mustafa Cevat Akşit. 30 Cilt. İstanbul: Gümüşev, 4. Basım, 2018.
- Şafak, Ali. *Mezheblerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1977.
- Türcan, Talip. "İslâm Hukukunda Uhrevî Sorumluluk Bakımından Yargı Kararlarının Geçerliliği Sorunu". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 5 (2005): 163-180.
- Türcan, Talip (ed.). *İslam Hukuku El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 7. Basım, 2018.
- Türk Hukuk Lûgatı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.
- Türkçe Sözlük. haz. Şükrü Halûk Akalın. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Basım, 2009.
- Udeh, Abdulkadir. *Mukayeseli İslam Ceza(Suç) Hukuku*. çev. Ali Şafak. 2 Cilt. İstanbul: Kayıhan Yayıncılık, 2012.

Üzülmez, İlhan ve Mahmut Koca. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 14. Basım, 2021.

Yiğit, Yaşar. *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*. Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2012.

Zerkâ, Mustafa Ahmed, *Çağdaş Yaklaşımla İslam Hukuku*. çev. Servet Armağan. 3 Cilt. İstanbul: Timaş Yayınları, 1993.

Zeydân, Abdulkerim. *İslam Hukukuna Giriş*. çev. Ali Şafak. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012.

Zuhaylî, Vehbe. *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*. 10 Cilt. İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2020.